

10. snopič.

Cena 15 kr.

NARODNA

BIBLIOTEKA

Koliščina
in stepe.

Poslovenil Fr. Cegnar.

Natisnil in založil J. Krajec v Novomestu.

Vabilo na naročbo.

Z desetim zvezčičem, katerega evo podajemo
čitajočemu občinstvu, zvršuje se

prva serija „Narodne biblioteke“.

V pozivu, kateri smo objavili v prvem zvezčiči, označili smo kot zadačo našega podjetja, da podamo P. T. občinstvu lepega in koristnega čitanja za kolikor moči nizko ceno, da po tem potu pomagamo izobraženju in prosveti naroda brez razlike stanu in starosti.

Da je bilo naše podjetje umestno in koristno, ter da smo ž njim zadostili živi potrebi, o tem se je soglasno izrazilo vse novinarstvo slovensko. Da je pa izdajateljstvo tudi održalo, kar je obečalo, pričajo nam jednako priznanja večine javnih glasil slovenskih.

To priznanje daje podpisanej knjigarni pogum, da nadaljuje svoj zbornik. V to zvrho pridobila si je podpisana knjigarna pravico ponatisniti „Babico“, obraze iz življenja na kmetih, katere je spisala slavna česka pisateljica Božena Nemcova, a poslovenil naš pesnik na glasu France Cegnar. V tej seriji začeli bomo izdavati dela Andrejčkovega Jože. Gotovih imamo tudi nekaj prevodov in izvirnih spisov in sicer javljamo radostno, da pripravlja gosp. profesor Trdina, čegar „Verske bajke“ so dosegle po pravici velik uspeh, izviren spis za našo biblioteko.

Poziva se tedaj P. T. občinstvo, da se odzove z obilno naročbo na

drugo serijo.

Naročba iznaša za 10 zvezčičev, kakor do sedaj 1 gld. 50 kr. Najpriprostejši način naročbe je, da se dpošlje podpisanemu založništvu naročnina po poštni nakaznici;

potem dopošilja založništvo naročniku zvez-
čiče poštne proste. Sicer pa se dobiva
Narodna biblioteka tudi posredo-
vanjem vsake knjigarne ter se prodaja
tudi vsak zvezčič posebej po 15 kr.

Konečno javljamo, da ima založništvo
še veliko število vsih v prvi seriji izišlih
zvezkov na razpolaganje po znani ceni.

Do sedaj so izšla le-ta dela:

1. snop.: *Kastelic* I. bukvice **Čbelica**.
2. " " II. " "
3. " " III. " "
4. " *A. Koder*. **V gorskem zakotji**.
5. " *Kastelic*. IV. bukv. **Čbelica**.
6. " " V. " "
7. " **Krvna osveta**. Povest. Iz spisov črkes-
kega častnika prosto pred. *F. Mirovčkov*.
- 8 in 9. snopič: **Nesrečnica**. Povest. Ruski spisal
I. S. Turgenjev. Poslovenil *I. P.*
10. snopič: **Koliščina in stepe**. Posl. *Fr. Cegnar*.

Koliščina in stepe.

Spisal v poljščini

Mihal Grabowsky

poslovenil

Fr. Cegnar.

J. Endlicher

Novomesto 1884.

Natisnil in založil J. Frajec.

IN 2030003046

Prav samotno je bilo moje življenje, ko sem se bil vrnil leta 182... na Ukrajino. Otrok še sem vzel slovo od nje; vrnivši se nisem več našel na njej starih prijateljev, akoprav je bila ona rojstveni moj dom; po novih prijateljih me ni kaj mikalo, rekel bi skoraj, do vsega se mi je mrzelo. Živaril sem vrh tega v najodročnejšem kotu Ukrajinskem; v tistem, samotnem življenji so mi tekale lene ure, minol je dan za dnevom brez premembe, enolično, in malo po malo je toliko bolj temnela moja misel, kolikor bolj se je raztoževalo prosto moje srce.

Ko sem bil še učenec v Varšavi, navduševale so me pesni našega Zaleskega, ki opisuje tako živo Ukrajinsko življenje, da mi je vso to zemljo ogrnil poetiški odblesk v neko fantastično krilo tajnih dik. Pa sedaj, ko sem se vrnil sem, povsodi se mi je kazala gola proza. Zastonj sem blodil po poljanah, zastonj sem obiskoval vse mo-

gile; molčalo je polje, — o mogilah nisem slišal nič, ali, kar je še otožnejše, nekaj zelo prozaiških povestij; ljudstvo, katero sem hotel siloma občudovati kakor tovariša slavnih kosaških vodij Rožynskega in Hmelniškega, ni se strinjalo z mojo domišljijo. Zastonj sem si domišljeval, da sem v divjem vojaškem gnjezdu in naselišči kosaškem; zastonj sem si prizadeval misli užgati z vzpominom, da sem tako rekoč priča homerskih prizorov, ki so se godili tu najpozneje v Evropi. — Pisal sem verze, pa bili so polni nepravilnosti, in vrh tega pa še tako hladni in medli! Z eno besedo, moral sem se za nekoliko nedelj na vso silo upreti bridkemu odčarovanju; sam sebi nisem mogel tajiti, da imam dosti, da sem sit do grla te Ukrajine.

H koncu leta me ženó opravki v neko mesto, oddaljeno deset in nekoliko milj. Ta stvar sicer ni bila tako važna, rad sem se vendar spustil na pot, da se izkopljem iz otožnosti. Drugi dan po odhodu prijezdim v majhno mestice, kateremu pravijo Špole. Solnce je bilo vže nizko, sence so vže hitreje rastle; čas bi tedaj bil, da tu prenočim. Namenil sem se vendar še dve milj dalje potovati, in prav toliko je bilo do

prve vasi, kjer bi se moglo najti pripravno prenočišče. Pravili so mi, da pridem na tej poti vže v poldrugi milji v vas. Res da sem prišel, ali tu ni bilo prenočišča; morali smo tedaj od todi napotiti se do druge ne daleč stoječe vasi.

Potovaje kake pol milje zapazim, da se vzdigujejo na zapadu črni oblaki. Bolj in bolj je pritiskala soparica. Videl sem na robih obzorovih dolg pas gostih oblakov, ki so se raztezali nad ravnino, opasano s črnimi lesi, ker na Ukrajini, četudi se sploh misli, da je brez lesa, vendar so gosti logovi. Povsodi, kamor sega oko po poljanah, naslanja se obzor na sem ter tja raztresene dobrave, ki so nekdam v eno spojene bile, in sredi golih in ravnih polj in mračnih prodorov in prepadov zapirajo pogled lesnate okolice. Kakor neveden, neskrben in neizkušen potnik sem obračal oči na ta krasni prizor, ki mi je začel prikupljevati stepno enoličnost. Dolgi, ozki, nepremakljivi oblačni pas se je začel malo po malo na vse kraje raztezati. Za njim so se pokazovale gorostasne, divje motajoče se kope ter se valile druga za drugo kakor valovi burnega morja; zahajajoče solnce jim je barvalo kodrasta krila, pa ni jim moglo prodreti črnih prsij. Na

temni stepi je šumljala trava, akoprav se je zdelo, da ni najmanje sapice. Vse je kazalo na vihar: kmalu se je začelo bliskati, s početka redko, pa čedalje gosteje in svitleje. Grom se ni še čul, vedel sem toraj, da je vihar še daleč od mene. V globokejši veličastnej tihoti so plamikali oblaki in ugašali bliski, kakor čarobne prikazni.

Moji ljudje priganjajo konje, ko vidijo, da se bliža ploha, ali hitreje, nego mi njemu, bližal se je nalive nam, ki smo se nadejali, da do časa dospemo pod streho. Zašlo je solnce; ko je ugasnil poslednji žarek njegov, zlatili in škrlatili so se še dolgo oblakov rob. Zdaj smo se bližali prvi vasi. Ozka naša pot, ki se je vila do todi po ravni stepi, mahoma se je nagnila: prišli smo nad globoko in strmo drago. Obzor nebesni, akotudi v črne oblake zavito, razširil se je in spodaj v globini na vse strani široko razpokane drage smo ugledali selo. Večerni dim se je valil iz dimnikov, tlačil ga je težki zrak bližnje nevihte, da se je valjal nad vasjo kakor velik zastor in kazal, kako daleč sega včas v sredi temne drage. V globočini sta odkrivala ribnik in reka v svinčeni ali pepelnati barvi svoji zrcali in obrazovala strme bregove. Dva temna

griča stala sta ob reki: na enem se je videla cerkev grško-ruskega obreda, na drugem nižem pa, z drevjem lepo obrastensem, moralo je stati poslopje gosposko, ker kipele so izmej zelenja temne strehe in bliščale se belkasti poti in dimniki. Spodaj pod nami je ležal črn, ozek nasip, videl se je od zgoraj kakor ozka pot mej vodami ribnikovimi in zaprtimi zatvornicami de-roče reke. Nismo se obotavljali, spustili smo se naglo prek gore. Nasip, če tudi ne tako ozek, kakor se mi je zdelo od zgoraj, vendar ni bil širok in sredi trde teme ni bilo brez nevarnosti hoditi nad tristo sežnjev daleč mej pljuskajočimi valovi z ene, in škrbinastim bregom z druge strani.

Prvo grmenje smo čuli sredi gore; od todi je odmevalo še večkrat po škrbinah draginih. Prav ko smo bili onkraj nasipa, ulil se je dež. V teh golih pečinah pridirja za nami človek ter zakliče: „Hodite, gospod moj, za menoj, v tej vasi ni prenočišča — morate jezdit do grada!“ Nisem utegnil, pa tudi hotel nisem prašati, kdo mi tako govori; pa tega tudi ni bilo treba, ker moji ljudje so posluhnoli brzo jezdeca in drvili jadrno za njegovim konjem. Bliskanje nam je

svetilo, da se nismo pozgubili izpred očíj. Opazil sem mej gostim in dolгим bliskanjem, da smo zavili skozi vas nad vodo k obrastenemu griču. Most, črez kateri smo jezdili, kazal je, da smo bili na otoku. Pokazala so se vže krasna kamenena vrata, sredi tako ljute noči gostinsko odprta. Ko prijezdimo do grada, videlo se je vse, kakor bi bil najjasniši dan. Vihra se je privalila v tej dobi nad naše glave in bliskalo se je vse križem. Iz tisočerih bliskov zlíl se je eden, migal je neprenehljiv ogenj z'oslepljivim svitom; grmenje se je razlegalo kot globoki glasovi odprtih orgelj; grom je bučal na obojni strani; ne le samo vse topole, ki so dvor obdajali, na katerem smo bili, skoraj vsako zrno réčnega peska, nasutega po okroglem jezdnem tiru, mogel bi bil natanko prešteti. V obličji mi je stal krasni grad z grbi po šegi od zvonaj vzdanimi. Ko sem jezdil pod pokrito stebreno lopo, zdelo se mi je, da jašem v najkrasniši svečavi v kak začaran grad.

Moralo je biti svetlo zvonaj, ker se mi je zdelo jako temno, ko sem stopil sè svojim vodijo (ki je tudi pod stebri razjahal) pod dobro razsvitljeno lopo, kamor se ni moglo bliskati,

ker je bilo zapahнено okno. Moj vodija je slekel premočeni plašč, in zapazil sem pred seboj lepo oblečenega moža srednjih let in lepe postave. „Jaz sem gospodar te hiše,“ reče mi, „kakor dedne gosposčine; ker nisem postavil do zdaj v svoji dedini redne gosposke, zato je moja dolžnost vzprejemati popotnike, katere zateče na mojih posestvih hudo vreme. Dovolite tedaj, da izpolnim svojo dolžnost do Vas.“

S temi besedami me pelje v grad. Stopiva črez prag, potem v prvo, drugo in tretjo stanico in v tej poslednji dobro razsvitljeni izbi je bila zbrana domača družina za čajevo mizo.

„Ah, moj mož! ah, oče!“ zakliče nekoliko glasov, ko v izbo stopi moj voditelj, „kako moreš nas tako dolgo puščati v takem strahu? Vže pol ure smo vsi v smrtnem trepetu. V taki nevihti, takem treskanji, v temni noči!“ — „Saj se mi ni zgodilo nič hudega,“ reče moj gospodar, „pomislite, da nisem prišel sam. Vam se zdi, da bi imel v vihar ni noči vsak domá sedeti, ali pogledjte, našel sem tovariša, ki je bil tudi v takem vremenu pod prostim nebom, in kar je še huje, na poti. Lepo tedaj nadomestujte mene pri njem, dokler ne zamenim mokre obleke. Dovolite,

dragi gospod! da poprašam, koga imam predstaviti svoji ženi in hčerama?" obrne se k meni. — „Jaz sem Edvard T.... posestnik in plemenitnik iz bližnjega kraja!“ — „Morda sin polkovnika T....“ „Tako je.“ — „Tedaj ste, gospod moj, v hiši starega znanca, prijatelja svojega očeta. Jaz sem Žuľynsky, morda ste kdaj slišali to ime iz očetovih ust. Mila žena, priporočam ti gosp. T...; skoro se vrnem.“ Na to odide.

Ostal sem v družbi nekoliko gospá. Gospa Žuľynska je bila srednjih let, milega obličja, lepe postave: dve hčeri poleg nje, vse očetova podoba. Obema se je brala na obličji nežna mladost kakih šestnajst, sedemnajst let; bili sta vzrasli kot jeli, obe zlatolaski, modrega očesa, ali eno je oblila rudečica, ko je ugledala neznanega mladeniča, ki je prišel tako nenadoma v njihovo društvo, in ta nehoteči vtisek tega hipa je storil zame mej obema sestrama neizbrisljiv razloček. V kotu izbe so stali še trije nemladi možje, ki so morali veljati za domače, ker jih je pozdravil gospodar, ko je prišel z menoj.

Gospá Žuľynska se je obrnola koj po gospodovem odhodu k meni posebno očito in prijazno, kakor je navada mile gospodinje: „Na poti ves

dan in po takem vremenu vam gotovo ne bo neprijetna skledica čaja; prosim tedaj." Pri teh besedah me je povabila k mizi, ki je bila pogrnena kakor navadno za čaj; primaknola je stol mej tem, ko je še gorel pod samovarom plamen vinskega cveta. Vsa družina je sela z menoj vred za mizo. Jaz tujec sem se radovedno oziral po izbi, kjer smo bili, in zapazil sem puško in vsakovrstno drugo orodje, ki se je lepo ujemalo mej seboj in je bilo ukusno zloženo. Pokriti so bili stoli in kanapé, kakor tudi druga oprava, plavo in belo; na belih stenah so visele v mahagonovih okvirih slike; ni jih bilo sicer veliko, pa bile so ukusno izbrane, lepi umotvori. Nad kanapejem, na katerem smo sedeli, zapazil sem znano sliko Vernetovo, smrt kneza Poniatovskega v Lipsiji. Nasproti tej je visela druga slika istega umetnika, pridobitev Samostiere na Španjskem po Poljaki. Na posebnem mestu na steni sta bili dve večji sliki: na eni je bilo poobraženo morje; mesec je svetil žalostno iznad oblakov na vodé oceanske, razburjene do dna; na pobrežni skali je stal zamišljen človek, križem roke deržé je gledal na žalostno okolico; krajece svojega klobuka je imel

zavihane, suknjo zapeto; zadaj je stala nagnečena množica. Ta podoba je mogla tikati se edinega človeka na svetu in v zgodovini; ni mi trebalo čitati podpisa. Drug obraz je bil temu podoben, pa še žalostnejši. Daleč, daleč se je širila pusta okolica, zijali so na vse strani strašni prepadi. Sredi prizora je stal prost grob, nekoliko bek je pobešalo nad njim žalostne veje. V daljavi se je videlo tudi na tem obrazu morje in nebo izmej bekinih vej, ali morda je bila to optiška mama, kakor stenam omišljene slike. Pod tema slikama je visela tretja majhna, kazala je otroka z dolgimi, rumenimi lasmi, opasanega s plavim pasom. Tudi te ni bilo težko uganiti. To dete, ki je dočakalo komaj leta šibkega mladeniča, bilo je od časov Konradina Hohenstaufskega do današnjega dne najpatetičnejša drama v novi Evropi. Druge slike, ki so visele po tej stanici, bile so neki vse Vernetova dela. Opazil sem: smrt bobnarjevo, rataja, kopajočega iz zemlje križ častne legije, in še druge, katerih se še dobro vzpomинjam. Nad ognjiščem je kazala angleška slika svobojenje Kościuskega iz ječe po caru Pavlu; pod njo je bil prost kamnotisek, da bi se kdo zasramovaje

ne obrnol od Kościuskove stene: na grobni mogili, obloženi z odbranimi trofejami, stala je beseda: Pamięć Walecznym (spomin vojskovalcem), in blizu 30 imen v vencih se je bliščalo okoli. Ko sem le malo ogledal stene po tej stanici, prepričal sem se, da imajo ti ljudje čutno srce in blage misli.

„Kdaj ste se vrnoli, gospod moj, iz Varšave?“, vpraša me gospa Źułyńska.

„Kmalu bo tri mesece,“ odgovorim.

„Tedaj ste imeli vže priliko, ozreti se po naši okolici. Kako se vam dopada?“

„Ne smem se sè sodbo prenageliti. Ne sodim po drugih; to pa, kar sem sam videl in dočakal na Ukrajini te tri mesece, navdaja me z mislijo, da ni nič praznejega v življenji, nič manj prikupljivega.“

„Kako to?“ popraša gospa Źułyńska, milo se nasmehljavši. „Morebiti mislite, gospod moj, kakor mnogo osob, posebno sosedni naši Volinjani, da smo mi na Ukrajini Dantova perdita gente, ljudstvo, ki se je vže usedlo na Stiksu? ... Ako tudi vas do sedaj nismo poznali, vendar nas je natanko prepričalo to, kar smo prav zdaj slišali iz vaših ust, da ne morete biti deležnik tako krivičnega predsodka.“

„Bog čuvaj! nikoli, nikjer nisem dajal sluha predsodku,“ tako sem odgovoril. „Daleč je bila misel, da sta reki Dneper in Ros vodi Stiksovi, imel sem ju za meje Ukrajinske, polne svetosti in spomenikov, za vhod do te pesniške Ukrajine, doma vojsk in pesnij; vže v daljini sem živo sanjal o njih.“

„To izhaja od todi, ker ste se, dragi prijatelj, sami motili,“ reče gospod Žuľynski, ki se je zdaj vrnil in za mizo sel. „Resnica je morala biti na vse strani medla in bleda pred obrazom žive domišljije, če tudi ima naša okolica imenitniše pesnike in zgodovinske spomenike, nego katera koli si bodi druga dežela.“

„Bog vé,“ odgovorim, „kje so ti pesniški in zgodovinski spomeniki! Bili so nekdaž v teh krajih, sedaj so čisto zatrti; povodnji in razdirajoči čas sta uničila vse.“

Gospod Žuľynsky se posmeje: „Tu imate prav, dragi gospod. Res je, Ukrajina ni podobna tistim okolicam in krajem, ki se sploh imenujejo pesniški in zgodovinski: na Nemškem, na Francoskem, Španjskem se dvigajo na skalnih vrhah, v nižinah skritih dolin, povsodi krasni stavbeni spomeniki iz davnih in srednjih vekov,

ki kažejo očesu vsevprek zgodovino teh krajev. So ondi, dragi gospod, na vsako stopinjo kameni kipi vitezov in vojskovalcev, opazujete njim lastno opravo, obešeno na trame po gradéh, kjer so jo obešali sami v starodavnih časih, mej tem ko jih je morebiti nenadoma prehitela in ugrabila smrt. Okoli vseh teh telesnih sledov minolosti stopa povest in zgodovina. Potrpite nekoliko in poslušajte! — Na Ukrajini pa molči povest pod razorano mogilo, raznesla se je po gluhem polji, vzprejela tu in tam vaščana pod streho v neme, razpokane drage, nizke vasi, in oblekla se je v pusto tkanino njegovih mislij in obrazov kakor lastavica na zimo. Nihče je tudi ne zasledi, ne najde, ne pozna. Sicer je treba tudi to prevdariti, da se je Ukrajina, o kateri govorimo in v kateri živimo, v različnih vekih bolj ali manj vpletala v razne družbinske in zgodovinske prekucije, ki so pretresale vzhodne meje evropske. Ker leži tukajšnje pesništvo in minolost v mnogoterih, mej seboj čisto različnih vrstah, zato se ne smejo nepozorno mešati. Neznancu v tej reči se ne razgrne obraz minolosti, ampak le brezlični kaos. Kdor dobro in natanko pogleda po tem meglenem historičnem

svetu, zapazi njegovo pravo mero in sestavo njegove stavbe. Posredka k temu sta edina: delo in čas. Za resnico, pravim vam, dragi prijatelj, da pesniki, premalo znani s zgodovino Ukrajinsko, ki jo rabijo za svoje izdelke, zgrešé lahko pravi pot, in ker ne znajo, da so zabreli z občne in vsakdanje poti, stvarjajo kosaških in Ukrajinskih vzorov, kateri niso ničemur podobni, prevračajo historičnost, ne razvijajo, ampak pačijo naravno, prirojeno poezijo naših step."

Nehoté mi stopi kri v lice, ko čujem zadnje besede, saj se mi je moral skoraj zdeti, da gospod Žuľynsky pozna vse moje poetiške grehe in kakor bi bil bral v Bogdanskih pesnih vse medle moje poskušnje, s katerimi sem se trudil tri mesece. Ker tudi sam nisem bil zadovoljen ž njimi, in jih poslednjič nisem imel za drugo, nego za črtice zgodovine Ukrajinske, moral sem vzpoznati mnenje gospoda Žuľynskega za temeljito in pravično.

Poklicali so k večerji — šli smo v obednico. Posadili so me mej gospó in ono gospico, katero je bila oblila rudečica pri mojem prihodu. Razven nekaterih družih domačinov so sedele za mizo vse tiste osebe, s katerimi sem bil do zdaj

skupaj. Zvedel sem, da so bili tisti trije možje, katere sem videl, ubežniki iz nepretrganih viharjev, in so našli v tej gostni hiši pribežališče po trdnem popotovanji. Občevanje ž njimi je bilo prijetno, beseda zanimljiva, njih misli o rečeh Ukrajinskih so bile zrele in zdrave, in sam pogled na te čestitljive obraze in na bele, ali še na pol črne lasé teh govornikov, sprejetih v naročje ptuje rodovine: vse to je vzviševalo zanimljivost te mile družbe.

Po trimesečni dolgočasni samoti sem užival sedaj nepričakovano milo zabavo. Pogovor je bil prost, svoboden; oživljalo ga je veselje in vidna vzajemna prijaznost. Povrnola se mi je nenavadna zlata volja, kateri sem bil dal slovó, ker sem videl, da bi moral imeti Byronsko otožnost do samote Ukrajinskih poljan; moral sem se pridružiti splošnemu veselju. Ko smo vstajali izza mize, zdelo se mi je, da vže davno poznam vse osebe, ki so bile pri večerji.

Vračaje se v pogovornišče, pridemo v majheno stanico, v kateri so se nekoliko pomudili nekateri izmej naše družbe. Približal sem se veliki sliki na olji, ki je pokrivala skoraj vso steno, in začel jo pozorno ogledovati. Ta slika je bila nova in ne kacega vsakdanjega umetnika. Go-

tiška kapela se je dvigala v dnu zimske pokrajine. Bila je noč: nekoliko bledeh zvezd je mrlelo na nebu. Vse je belélo od velikih snegov, silen vihar je mel sè snežnimi oblaki in delal velike zamete.

Pod obokom gotiške kapele se je tiščal starec z detetom. Sključeno se je držal. Vže ga je mraz opanjeval, držal je mej kolenoma s premrlima rokama dete, ki se je še zavedalo, ali bilo je vže na pol trdo. Nad tema dvema podobama je stala v zraku tretja, ne oseba, ampak senca ženske osebe: obdana je bila z nadzemeljsko svitlobo, sè široko in dolgo, do tal visečo obleko varovala je starca in dete mraza, tulečega viharja smrti. Morala je priti iz nebes, da osebi ohrani v najstrašnejem stanju; njeno, na potnika obrneno oko je bilo polno nadzemeljskega milovanja in nebeškega osrečevanja. Čista svitloba, ki je sijala iz te jasne podobe, pomagala je mrlečim zvezdicam, da se je mogel dobro opazovati ta nočni prizor. Človek se je moral dobro zamisliti v sliko, da vzpozna, kaka zveza se razliva po njej gledé resnice in poezije.

„Kaj kaže ta podoba?“ poprašam, „in kateri slikar jo je naslikal?“

„Ta slikar“, odvrne gospá Žulynska, „več ne živi. Šel je iz naših krajev. Njegov oče, prost vaščan, storil je naši rodovini veliko dobroto, s katero je v zvezi prizor na tej podobi. Naši roditelji so k sebi vzeli njegovega sina in ga skrbno gojili, in ker so videli, da ima veliko sposobnosti in nagnenja k slikarstvu, poslali so ga v Kremence, in pozneje so ga dali v Beč in Rim. Umrl je lansko leto v Rimu, ali pred svojo smrtjo nam je poslal to podobo, ki kaže prav tisto dogodbo, ki veže naši dve hiši.“

„Smem li vedeti to posebno zgodbo?“

„O ta dogodek je čudapoln in vendar resničen,“ odgovori gospá Julika. „Ta stvar,“ pristavi gospod Žulynski, „vzeta je iz ene tistih vrst, na katere se, kakor sem trdil, delí minolost Ukrajinska. Tedaj je v njej razven čudovitosti tudi nekaj zgodovine. Ali ker vidim, da ta stvar v vas, dragi gospod, vzbuja živo radovednost, odpustite mi, da je ne utolažim in je tudi ne dovolim utolažiti. Nisem tako nesebičen, da bi svoj dom tako naglo vznemirjal zavaljo te stvari, katera vas mika. gospod moj, dokler se v njej skriva nerazvezana, zanimiva nganka. Tako, dragi prijatelj, nam bo morebiti mogoče, vas dalj časa pod našo streho za-

držati. Ker ste nam povedali, da se vam ne mudi na pot, ostanite tedaj pri nas nekoliko dnij, pre-mišljajte to temno podobo, vse zveste od ene osebe, ki vam se kaže na podobi in še živi.“

Uljudniše ponudbe si nisem mogel želeči. Nisem se mogel upreti. Privolil sem rad, in zdelo se mi je, da so se razveselili tega vsi v tej malo poprej meni čisto neznani hiši. Ko se je razšla družba, odkazali so mi izbo za stanovanje, in ostal sem sam. V nekakem praznem nepokoju sem začel sam sebe izpraševati, je-li resnično vse to, kar sem prav zdaj videl in slišal, ali me ni morebiti vihar, ki je tulil krog ograjenega gradu, zanesel v kako prevarsko okrajino? . . . S tacimi nejasnimi mislimi sem zaspal. Še le beli dan me vzbudi. Dan je razpodil včerajšne moje dvombe. Pogledal sem skozi okno: pred menoj je ležala pisana okrajina. Zeleneli so povsodi v okolici lepi vrti in dvigale se nove, prijazne vaške hiše. Delo in marljivo gibanje je oživiljalo okolico. Tam sem videl kopače s samokolnicami, ki so čistili ribnik; tam je pela tesarska sekira; tu so sedeli ljudje na strehah in pokrivali jih s škopniki, pa ukusno in varno pred ognjem. Videlo se je, da selo naglo raste, ali vsaj, da se vedno lepša.

Za selom sem ugledal gotiško kapelo, zidano vrhu krasnega grička. Akoprav se je sedaj lesketala v rumenih solnčnih žarkih, vendar sem jo koj vzpoznaval za tisto, katero sem včeraj videl na sliki. Postavljena na veselem in odprtem mestu, bila je krona vse okolice. Krasno odičena, s piramidami olepšana, ozirala se je v gotiškem slogu doli na cvetoče selo vaška zaščitnica, kakor cvetoča nevesta sredi družie na poročni dan. Nikamor se niso oči raje obračale in nikdar nisem mislil najti tako krasne, Bogu posvečene hiše na divji, samotni Ukrajini. Prepričal sem se, da se more tudi Ukrajina v svojem času izomikati in olikati, in da pogled na to cvetoče selo, pogled na te pustote, lepo, redno, razumno obdelovane, ni prazen pesništva po toliko divjih, viharnih in temnih vekih, ki so vladali nad to okrajino. Če vzpoznamo resnico, čemu je bi ne povedali naravnost? Od prvega večera sem čutil silno moč, ki me je držala pod streho, pod katero me je zagnala grozna nevihta. Ta moč se je skrivala nežno v rudečici, v sladkem smehljaji in v velikih modrih očéh nedolžne Julike. Ali se je temu čuditi, da mi je v tacih čutih minolo nekoliko tednov ko bi trenol? ... Dnevi ti,

ozlačeni z vsim tajnim čarom, ostali bi bili tudi brez tega pri teh okoliščinah zanimivi zame. Do sedaj nisem poznal iz kmetskega življenja nič nego samoto in dolg čas; sedaj pa se mi je luč užgala, da je mogoče tudi na samoti v mili družbi prijetno življenje. Priljubilo se mi je gospodarsko življenje gosp. Žužynskega. Njegove prizadeve v gospodarstvu, katerih namen je bil, množiti dohodke, lajšati podložnikom robotna bremena, staviti na polji mejnike in ga zagrajati, povzdigovali ovčarstvo, dobičke dobro obračati, zidati potrebna in koristna gospodarska in fabriška poslopja, krog hiše saditi sadno drevje: — vse to mi je kazalo marljivost, modrost in krepko voljo, ki bi imele biti povsodi mej posestniki. Moje veselje do vrtov in prilika, katero sem imel, da sem obiskal nekoliko slavnejih vrtov domačih, kakor tudi ptujih, pripuščala sta mi, da sem mogel dejansko pomagati v opraviilih gospej Žužynski, ki je oskrbovala krasni angleški vrt in se sukala kakor vrtavka po vsem gradu. Skrbno naloženi travnički, lepi gaji, preprežene stepe, lepo nasajena drevesa, ukusni odkriti prozori so delali v istini lep vrt. Najkrasnejši prozor je bila perspektiva iz raznih povezanih dreves konci

vasí tako napravljena, da je imela podobo gotiške kapele. Na vprašanje sem zvedel toliko o njej, da hrani pod seboj grobe, v katerih vže leží nekoliko mrličev. Rad sem prijel za kako delo ali kaj pomagal v vrtu, bodi si, da sem kaj zapisal, bodi si, da sem kaj zmeril ali prijel za motiko.

Vsakega večera se je zbrala vsa družina; ali za dne je bil vsak ud na posebnem delu. Prav pogosto smo čitali na glas kako novo ali dobro knjigo. Takošno je bilo v Orlincih življenje. Pogostoma sem se vspominjal tajnostne slike, ki je visela na steni; prosil sem, naj mi razjasné ta prizor, pa vedno so se izgovarjali in obračali besedo na kako drugo stvar. Postajal sem vsak dan pred njo in ogledoval vse obraze. Ženska podoba v vihari noči se mi je zdela nekoliko podobna gospodičini Juliki. Ta opazka moja jej je oblila lice z rudečico in privabila smehljaj na usta pričujočih. Ni čudo, da sem jo videl povsodi.

V jutrih smo navadno živeli vsak po svoje; vsak je po svoji volji zbiral delo ali zabavo. Jezdni konji gospoda Žužynskega so mi bili na postrežbo; jahal sem tedaj v ranih urah daleč po polji okoli. Ali nič ni bolj otožnega, nego

samotno jahanje po Ukrajinskih poljanah. Zde se ti ta neprozirna, tiha, dokler oko nese, zelena zemljišča, kakor bi jih bila kaka čarovna roka ustvarila; vzpominjajo nas na mize v basnih in zakletih gradih, na mize večno pokrite, za katere pa nikdar nihče ne sede. Na Mazovskem, kakor tudi na Voliniji ima tiho, ob cesti s plotom ali grmovjem ograjeno zemljišče, obsejano s pšenico ali režjo, nekaj veselega v sebi in zadoščuje potrebi posameznih družin, ki odvrčajo sè svojimi molitvami uime od njega in vabijo nanj blagodejni dež; sè zemljiščem se ujema obraz slamnate strehe, dim iz vasnih dimnikov. Na Ukrajini nasproti se ne druží tako vesela misel s pogledom na neizmerna zemljišča. Neograjena, nekopana so, zdi se ti, kakor bi jih bilo slepo naključje postavilo tu sem; ne tirja jih potreba, ona so le neizmerna prevzetnost ali poželjivost; mene vsaj se je polastila na vsako stopinjo po redko obiskovani stepi Ukrajinski najérnejša otožnost. Stepe Orlinske, akotudi manjše, nosijo vendar Ukrajinsko fiziognomijo. V zelenji jesenskih setev so se prostirale pred menoj na vse kraje enolično; trudil sem se, da jim ubegnem, kakor hitro mogoče, in jahal sem daleč strani od vasí

na neorano stepo, kjer bi mi mogla kaka koli si biti prememba razveseliti oko in zavzeti domišljijo. Rad sem pogledal v škrbinasti prepad, ki je zijal strmo sredi ravnega polja. Z očmi sem meril vrtoglavno globino; časi sem se spustil na konju v globok dol, ako je bilo le mogoče. Neko jutro, ko sem blodil po stepah, oddalil sem se od vasi, kakor po navadi. Onstran stepe so se začeli vže kazati lesi, pa brez poti sem moral sploh z griča na griček, kjer so povsodi najlepši ali vsaj najširji razgledi, kakoršni morejo biti le v stepnih krajih. Zajahavši na tak griček, zazrem pod nogami globok jarek, ki se je vil proti lesom. Akotudi je bilo jutro jasno kot ribje okó, vendar je ležala mračna megla skoraj po vsej dolini. Na desnici v dolini je kipel griček kvišku in pokrival ga je zelen les; taki lesi v prepadih se zovejo na Ukrajini *baj-raki*. Na nasprotni strani mej velikanskimi dobovi je stala prostorna in lepa kočá. Malo niže mej hruškami in jablanami je stal lep uljnak, in v globočini sami se je lesketal, kakor da je v zeleno oblečen, živ studenec. Bil je to krasen Ukrajinski futor (pristava, samotina.)

Da napojim konja, krenem doli mej trnjem

in gosto leskovino, in ko prispem k studencu, zapazim starca, gredočega po uglajeni stezi od kočice sem; pozdravi me prijazno in pomaga mi pridno, ko sem napajal konja, podá mi vedro in zajme mi vode. Prikupilo se mi je starčevo lepo in čestitljivo lice. Mogel je imeti blizu osemdeset let. Lasje, kot sneg beli, viseli so mu na rame na in se ujemali z njegovo brado. Plava suknja, ne po seljansko, ampak po gosposko šita, segala mu je do pod kolen, in četudi se je opiral na grjačo, rekel bi vendar, da dela to bolj za navado nego za potrebo. Ko vidi, da hočem odjahati po tisti strmini, od kodar sem prišel, odvráča me in reče, da je druga dokaj bolja pot, ter gre z menoj, da mi jo pokaže. V pogovoru ž njim sem se prepričal, da sta ulnjak in futor njegova lastnina, da prebiva tu večidel sam, da mu pomaga le ob času, ko rojijo bučele, nek človek iz vasi. Ko prideva iz lesov na brežek, kjer sva sedla, da se počijeva, začne se mej nama pogovor, ki je bil meni tako zanimljiv, da ne bi nikdar bil mislil. —

„Je-li pa ne hrepenite po ljudeh?“ vprašam. — „Ali vas ne muči samota v takem življenji? ... Še poti ne vidim od todi v vás!“

„Čemu bi hrepenel po ljudéh? Polovico življenja sem prebil sam mej nebom in stepo. Je-li morda še daleč dan, ki me položi v zemljo, in ali bi mej ljudmi bil veseleji, nego na samoti?“

Govoril je resnico, lepše se ni mogel pripravljati na smrt. Nisem se toliko zavzel nad puščavnikom, ker sem vedel, da najmanj polovica starcev živi tako življenje na Ukrajini. Človek na stara leta, ko ni več za težko delo, ko mu neha brada rasti, zove se starec, in tedaj ga gosposčina, občina ali lastni otroci posadé daleč kam od vasí, da gleda na lese, ulnjake in sadna drevesa. Od jarne setve do vseh Svetih sedi v samotni koči; enkrat na teden, večidel v nedeljo, prinese mu njegova žena, ali otrok, ali kak drug človek iz vasí kruha in čistega perila; v drugih časih pa ne sliši ljudskega glasú; ne vem, je-li kje drugej toliko ljudstva, obsojenega v take samote? ... V ljudnati, živi Evropi gotovo nikjer ne. Misel pri tem pogledu množi otožnost, da svojeci ne dajo starcem nič, pa da imajo ti tudi veselo kopo vnukov in pravnukov, razven golih hišnih sten. In vendar ne tožijo in se ne dolgočasijo v tem prognanstvu, v tej samoti; večkrat se celo radujejo v takem življenji, mislijo

se za nde tistih kočarskih rodovin, katerim je bil dom kolikor pustěji in samotniši, toliko prijetniši in ljubši.

„Od kod ste, gospod moj?“ vpraša, ko vidi, da molčim v globoke misli vtopljen.

„Iz Smilanske,“ odgovorim.

„Iz Smilanske! — iz katere vasí?“

„Iz Luhove.“

„Iz Luhove?“ reče, „vi ste gospod iz Luhove? Iz Luhove nad Tasminom? — Konec vaše vasí mej lokami in reko stoji hiša in prostor, ki se zove livada Kurenova?“

„Hiše ni več, ali otok Kurenov je tam, ker Tasmin na obojo stran teče. Spominjam pa se sam, da sem videl na njem zabite kole, gotovo ostanke pohištva; pa kako morete vi to vedeti?“

Moj oče se je imenoval Jakob Kurenov. Vzpominjam se, četudi sem bil takrat še otrok, vzpominjam se še tistega spomladnega dneva, ko je zvozil moj oče drevesa iz lesa Boltyškega za kočo, od katere, kakor pravite, gospod moj, da so ostali samo koli še. Tasmin je zmenil strugo, takrat je močil še naš travnik od ene strani. Kolikokrat sem jaz tu v njem napajal konje in krave, katere sem pasel v naših logih mej vrbami!“

„Tedaj ste iz Luhove domá?“

„Ne, ne iz Luhove. Rojen sem bil v županiji Čerkaski, ali moj oče je imel brata v Luhovi, ki se je tja preselil, ko so se selili prvi prebivalci; on ga je pregovarjal, naj zapusti borov kraj in se seli na to stran. Neko jutro, ko se je začelo daniti, nas je oče probudil, posadil nas tri brate, tri sestre in majko na voz in nam povedal, da se selimo na novo posestvo. Majka naša je plakala za rodbino, katero je zapustila, mi otroci pa smo se še veselili, nevedoči zakaj. V vsaki vasi so nas vabili, naj se naselimo tam; dajali so nam žganja, hvalili so svoje pašnike, prosto drvarjenje v lesih, široke stepe, ali otec ni hotel nikogar poslušati. Pa v zadnji vasi pred Luhovo je bilo huje; tamošni gospod, ki nas ni mogel zadržati, spustil se je za nami celo do velicega mosta na Tasminu. Ali tam se mu je uprl gospod iz Luhove, Hmelecky; bojevala sta se z sabljami. Zmagal je Hmelecky in osvobodil nas od preganjalca. Tako smo se naselili v vasi.“

Besede starčeve so morale biti resnične, ker tako so se naseljevale vasi Ukrajinske, in vedel sem iz starih listin, da je bil neki gospod Hmelecky gospod v Luhovi.

„Kak most je to, o katerem govorite?“ povprašam. „Tam kjer pravite, sedaj ni sledu od mosta, tudi nisem slišal, da je bil kdaj most.“

„Zdaj ni več mostu?“ reče starec, „ni večega lesenega mostu na Tasminu? — In poprej je bil to slaven most. Ljudje so ga hodili gledat iz daljnih krajev. Meril je morebiti za verst po dolgem. Stal je nasproti kamenene gore, in z druge strani samemu dolu nasproti, kjer je bila meja Luhovska. Po obeh straneh je stala divja olševa gošča.“

„Poznam to mesto. Sedaj se more v hudem mrazu tudi tam črez priti, pa le z veliko pozornostjo, ker Tasminski viri ne zamrzujejo radi. Pa sedaj je tam skoraj več bičja in ločja nego olš.“

„Tako?“ odgovori starec, „po obeh straneh Tasminovih sedaj ni več gošče: smrek, olš, bréz? — Celo pod samo Luhovo se je širil črn les brez prosek in se je vezal z ene strani z dobravami na mejah, in z druge z našimi Črkaškimi lesi.“

„Tam, kjer pravite da je bil velik les, prostirajo se sedaj lepe in vesele loke. Tu in tam in sicer doli od Luhove, še so posamezni olševi gaji, ali smreke le ene več ni!“

„Ah, ah, ah!“ reče starec, „ožalostili ste me, gospodič moj, s tem, kar ste mi povedali. Sedeč tu na stepi čakam še, s katere strani pride smrt po mene, kakor draplja, kateri je strelec pobil vže ves zarod, in ona še čaka, četudi vže nanjo meri strelec; kdo vé, kolikokrat na dan se mi vsili v spomin podoba teh krajev, kjer sem tako srečno živel? Ali ta Luhova, katera se mi kaže sedaj v mislih, kakor mi jo, gospodine moj, popisujete, ta ne bode moja davna Luhova. Ne, ne morem si misliti, da se vali reka Tasmin mej golimi bregi. Čujem še lovski rog, ki se razlega po gostem logu; koliko je bilo tam divjih koz! koliko zverij! Kadar koli sem hodil po lovu, vselej sem mnogo nalovil! Le pomislite, kaki gozdi so bili okoli, ker smo večkrat srno ubili v našem skednji ali mej plotoma naših stegen. Za mojih dni so bili tam posebni logarji in stražniki; nosili so posebno opravo. Bili so izbrani strelci, in na jezu sredi zelenega brezja je bila na dveh drevesih obešena gugalnica. Od todi prihaja, da se mi zdi, kadar koli slišim zvoniti delapust k nedelji ali prazniku, da me kličejo, kakor za moje mladosti, mej te bele breze. Kake shode je imela tam naša mladina o cerk-

venih praznikih! kaki smehi so bili! kako živo življenje! Vidite-li, meni se zdi, da v Luhovi še sveti nedeljno solnce! — Teda j danes ni več teh ljudi in tudi teh dreves ne! Bog vé, žalujem za njimi, kakor za svojimi prijatelji. Ah, ah, ah, vse mineva! Pa davno je vže temu, davno!“

„Kako davno?“ poprašam.

„Bil sem naposled v očetovi hiši leto — pred koliščino.“*)

„Pametujete teda j koliščino?“ zapitam radoveden.

„He, he, he! nasmehne sestarec, ter strese svojo sivo brado.

„Morda ste se je vdeležili?“ povzamem besedo, pa ne, da bi mu bil očital. Starec upre name svoje male, svitle oči, kakor da bi me hotel probosti ž njimi in mi pogledati globoko v srce. „Da sem se je vdeležil?“ odgovori. „Kaj se hoče? Ljudje vedó, da je tako, pa Bog vé, da se mi ne drži rok nedolžna kri. In vendar,“ pristavi, kakor da se je prepričal, da v moji besedi ni bilo slabega namena, „in vendar tudi za to samo, kar

*) Koliščina, po malorusko koliščizna ali kolijewščizna, imenovala se je poslednja vstaja Ukrajinska l. 1768. Ime to je postalo iz besede koliti, malorusko koloty, t. j. na kol nasajati, moriti.

so gledale moje oči, obiskal me je Bog s hudo šibo vže v tem življenji; in ne bil bi mi še vsega odpustil na onem svetu, ko ne bi vedel, da je v nebesih sveta duša, ki prosi zame pred Bogom.

Te besede me spomnijo Orlinske slike. Pozorno sem pogledal starca. Tak je — podoben je potniku, ki sem ga videl na temnej sliki v snežnej vihri in smrtnej britkosti. Otrplost in senca bližnje smrti na onej podobi sta kazali večo starost, nego obraz starčev, v kateri sem zdaj gledal. Duša za starca pred Bogom proseča, to je bila gotovo ona v zraku stoječa podoba. Povedal sem mu to. Posmehnil se je britko. „Videli ste tedaj, gospod moj, v gradu brižnega mojega otroka? Gospodar je hotel iz njega storiti gospoda, naj ga Bog za to naplati, ali vedel ni, ko ga je od doma pošiljal, da izroči kosti kde drugej tujej zemlji, daleč, daleč — da celo očetov vzdihljaj ne ve, kde bi jih mogel videti!“ Vzdahne globoko — solza se mu vlije po čestitljivem lici. Smilil se mi je, pa v mislih, da držim v roki ključ k zastavici, ki mi je vže dolgo belila glavo, loti se me neskončna radovednost. Prosil sem ga da bi mi razodel svoje prigodbe; branil se je, pa ne dolgo; začel je takole:

Bog vé, da sem pozabil z ljudmi govoriti, kako še le z gospodo! Živim sam, kakor me vidite — drugače bi tudi ne mogel — ali ne hotel. Ker vidim, da ste dober gospod in da se ne boste smijali starcu, zato vam povem, da se nisem le enkrat zamislil na polji, in naj večkrat prav na tem brežku, kder sva sedaj, in da sem pripovedoval pustej in nemej stepi, gluhemu polju vse svoje življenje, zgodbo za zgodbo, dan za dnevom. Tu mi stopajo v spomin zaporedoma dnevi jasni in dnevi oblačni, toge in radosti, katere sem užival, zablode, v katere sem tožen človek zabredel, in srečne dogodbe, katere je osoda nanesla; ta čas šepetajo usta besede in pripovedujejo meni samemu lastne misli. Pa zdramim se počasi, zasmejem, ožalostim se močno. Vidite, da se bliža ura, ko bode morala odgovarjati moja duša za vse življenje pred velikim sodnikom; pač se vže ona pripravlja na odgovor; žetev se bliža, zrnje se vže samo vsipa iz klasja. Ne morem vam vseh prigodeb razkladati, ker sem preprost človek, in ne vzpominjam se tudi vsega; pa naj bo, govoril bom sam sebi, bodite na volji, da poslušate starca; jaz se zamislim — vi poslušajte!“

In zares, obrne se od mene, zakrije čelo in oči z obema rokama, nasloni komolca na koleni, nekoliko pomolči, potem pa jame: „Povedal sem, kako smo se preselovali v Luhovo. Čudna reč! Od tistih časov, kakor slišim, promenilo se je ondi toliko, in vendar si mislim še vse tako, kakor je takrat bilo. Gosti log, peščene griče od severa, gladke peščene stene, kipeče mej smrekami na Tasminovih bregih — vse vidim, kakor bi stalo tu na brežku pred menoj. Blišči se iz loga bistri ribnik, nad njim stoji obljudeno selo z dimom zagrneno, bliskajo se križi na cerkvi, gospodarski dvor se beli nad reko. Ograjena je vas od dveh strani, stoji na dveh gričih, ena je prevesela, druga prežalostna; čemu to? — vedó to vsaj tisti, ki ležé v gomili. In tam na velikem mostu, sredi olš, vozijo s priprego vozove, mirno hodijo potujoči gospodarji in otroci, ki se potikajo po cesti, gospodje zapirajo cesto in izdirajo sablje iz nožnic; z druge strani od doline meji našo občino znana peščena stena, ki čuva tujim selom svobodo in vtesnuje naše stepe! — ah, ah, ah, sedaj vsega tega ni več! — in vendar vidim še vse to pred seboj!“ — Če imate še starcev v vasi, prašajte jih, kde je bila velika

mrtvašnica, ko so mrli ljudje za strašno kugo; mi smo se preselili v Luhovo pet let popreje. Bil sem vže prav korenjak ob kugi. Naglo so jeli ljudje umirati: pomrli so moji bratje in sestre, z menoj pa so se umaknoli roditelji v gozd. To je bil strah! Vsaka rodovina je živela zase v posebnej koči. Povsod so goreli ognji. Dim se je vlačil in vil, zvonovi so žalostno peli; v vsakej vasi so zvonili za umrle, in ker smo čuli zvonove iz raznih strani, zdelo nam se je, ko bi ječala drevesa. Gospodarjevi svobodnjaki so zapirali kužno mejo. Ko smo se vrnoli, kako prazna je bila vas! pa pokopališče, koliko je bilo ono! Takrat je bila še Unija!*)

Ko sem dorastel, bil sem silen junak, začela je v meni igrati kosaška kri. Tožilo se mi je domá in vleklo me je iz sela. Pride mi v glavo, naj dom zapustim. Nikomur nisem nič povedal, vstal sem in šel na Zaporož, na Sičo, da bi videl več svetá in okusil kosaškega kruha. Mojemu otcu se je moralo dovzdevati, kaj sem nosil v srci, ker je šel sam k gospodarju in ga prosil, naj bi mi dovolil za nekoliko let iti iz

*) Unija = zedinjena vzhodna cerkev z rimsko-katoliško. Unija je provzročila mnogo krvavih vojn.

vasí. Naš gospod Hmelecki je bil dober gospod. Tudi on je vedel, da je mnogo step do Črnega morja in Dnestra, in da v svojih zemljah ne vzdrži mladeniča, kateremu se toži po dobrem društvu. Privolil je tedaj dobrovoljno, ko mu je zagotovil moj otec, da bo dolžnosti na dvoru zame opravljal. Neki večer, ko mi je oznanil moj otec dovoljenje gospodarjevo, svetoval mi je, naj se ne odtegnem daleč od doma in raji kde v službo stopim za dvorskega kosaka, kakoršne so takrat imeli gospodarji na dvorih in gradih. Druzega dae mi da konja, novo obleko, nekoliko drobiža v mošnico in me odpravi v imenu Božjem.

„Koliko mislij mi je po možjanih rojilo, ko sem prvokrat čutil, da sem svoboden! V glavi mi je šlo vse okoli in okoli, ko sem krog sebe pogledal po širokem, pisanem svetu: šel bi bil, kamor koli so oči nesle; klatil bi se bil ob enem na vse štiri vetrove. Pa je bilo takrat tudi veselje na svetu, da ga ni dandenašnji. Sedaj pa je vse tako žalostno, ko bi na vsem svetu môra ležala. Za mojih mladih let je bila vsaka vas kakor gaj, kder prepevajo glasni slaveci; v vsakej vasi so se ljudje šalili, kakor šumeče pene na Dneprovih prodih pri jasnem solnci. Sedaj

pa v nobenej vasi ni več tako, vse se je promeni-
nilo; tri prve dni delajo za gospodarja, tri
poslednje zase. Vsako selo stoji na svojej stepi
kakor velik skedenj, kateri je postavil Orlin-
ski gospodar. Tudi poprej se je pridelalo obilo,
bilo je vsega dosti, čeprav so se ljudje veselili
in živeli. Kako to? Prazne besede!“

Prva moja služba je bila v gradu Smilan-
skem. Na Smilanskem je bila navada, da se je
iz 30 hiš dajal vsako leto en Kosak vladi. Prišla
je tudi vrsta na enega izmej bratov moje ma-
tere. On ni imel otrok; dal je mene zase. Oprav-
ljal je takrat posestva Ljubomirskih knežij
gospod Wejher. Prebival je v Smili na gradu,
ki je stal mej visocimi nasipi v kotu mej Irdi-
nom in Tasminom. Kaj je sedaj tam? “

„Pokopališče,“ rečem.

„Ah, ah, dobro odbrano mesto! — Ko sem
jaz tja prišel, takrat so tam prebivali živi ljudje —
morebiti poslednji. Mej nasipi so stala poslopja,
in nad vse se je dvigal više in lepše opravn-
kov grad. Takrat so imenovali opravnika gu-
brnatorjem. Mej nasipi so se širile ravne, s
travo obrastene ograje. Na stranéh so stale stavbe
z mostovži, in okoli njih se je vila vozna cesta

in bile so uglajene steze; druga ograja je bila zelena kot loka, tudi je tam rastlo okoli stavb nekaj divjih hrušek. Bilo je tam tiho in krasno kot v raji. Z nasipov se vidi na vzhodu Luho-va, ko nebo jasna.“

„Necega dne sem stal, ko je prišla vrsta name, na straži pod zeleno hruško prav pod oknom gospodarjevim. Pestrna je prišla doli na dvor z detetom, ki je imelo kakih pet let; na dvoru ni bilo razven mene žive duše. Vzel sem deklico (to dete je bilo gubrnatorjevo) in vodil sem jo po dvoru okrog. Otroku je bilo to všeč, in ko me je le videl, vže je hotel k meni. Poklicali so me potem časi gori v grad, in gospa je skrbela zame kakor za lastnega otroka. Vsi ljudje so poznali gospo Smilanskega gubrnatorja. Bila je uljudna in milosrčna. Berač in popotnik je šel brez straha k njej po miloščine, in oni, ki so s posestev sem hodili v kakoršnej koli si bodi reči, skrbeli so, da so ž njo govorili; sama je obiskovala bolnike in umirajoče ljudi. Delila je zdravila; jemala k sebi sirote. Na mnogih krajih je postavila cerkve, kapele in razpnela; kder je stalo znamenje na cesti ali poti, ona ga je postavila; kder je bilo pokopališče lepo

ograjeno, ona ga je ogradila; njena duša je prebivala toliko v nebesih kolikor na zemlji. Dolgo brez otrok je izprosila hčer, edino dete, s postom o suhem kruhu, s pobožnostjo, s klečanjem in molitvijo pred Smilansko podobo matere Božje. Hčerka njena me je imela tako pristrčno rada, pa tudi jaz njo. Ime jej je bilo Julika.“

„Tudi naš gospod, Wejher, bil je dober, četudi čuden mož! Vedno je gledal v tla. Imel je tako navado od nekdej. Naj povem še to. — Ne morete si misliti, kakošno je bilo to posestvo Ljubomirskih. Obsegalo je veliko zemlje, morebiti četrti del Ukrajine! Zato pa tudi veliki opravnik ni bila kar tako majhna stvar. Da je hotel obogateti, le enkrat bi mu bilo trebalo se ukloniti. Da je vzel od vsake hiše na Smilanskem le nekaj zlatov, mogel bi bil z denarjem ves kameneni tlak pokriti. In nekaj zlatov od vsake hiše vzeti takrat ni bila težavna reč. Hodile so takrat občine h gospodu na ralec*) s polnimi skledicami srebrnih penozov, kakor sedaj s pisanicami. Ali on ni nič vzel. Nobenemu svobodnjaku ni dovolil pobirati. Imel

*) Tako imenujejo Rusini darove, obstoječe iz kruha, vina, žganja itd., katere prinašajo podložniki gospodem k velikonočnim praznikom in k novemu letu.

je kaj drugega na mislih! Le pomislite, vedno je iskal po zakopanih zakladih. Mislil je, da najde tacihi zakladov, s katerimi bo mogel kupiti posestvo Ljubomirsko, vso Ukrajino, celo Poljsko! Razkopaval je gomile, iskal zakritih žil, pregledoval različne zemeljske lastnosti. Ko je po noči vse mirno spalo, klatili smo se mi po poljanah, vrtali zemljo, vlačili verige, kopali z rovniciami. Redoma, Bog vé od kod, hodili so ljudje k nam; pravili so starci iz Zaporoža in Niže, da so njihovni očaki zakopavali zaklade na naših stepah; tudi čarovniki, Vlahi in cigani; vsak je vedel za kako mesto, kder ležé zakladi, kder je videl z lastnim očesom luč, ki je gorela nad zakladom — in gospod je vsemu temu veroval, vzprejemal take ljudi v grad, pasel jih in obdaroval. Ko smo se mi bojevali z močnim vetrom, ki nam je gasil svetilnice, ali z vragom, ki nas je mamil po polji, našli smo namesti zlatá — kostij ljudskih ali konjskih, zarujavelih sabelj, puščic ali drugega tacega orožja. Tako sem preblodil in preobrnol v enem letu vedno v najtemnejših in najviharnejših nočeh vse polje Smilansko, Špolansko, Hulaipoljsko, Turjansko; pa poslednjič v nekej noči, truden, ker

sem blodil po polji ves teden brez počitka, od mraka do svita. ko sem dokopal do nekega starega globokega groba, nisem mogel tega dela več trpeti, zlezel sem iz jame, hodil z rovnico okoli in na glas sem proklinal uro in trenotek, ko sem prišel na tako pasjo tlako. Čarovnik, ki nas je vodil, povedal je pri tej priči gospodu, da so se mu še le sedaj oči odprle, zakaj smo tako dolgo zastonj delali. Tega je kriva neverna duša, ki je mej nami, in zato premenja vrag zlato in drago kamenje povsodi v kosti in staro orožje. To je gospoda tako razjezilo, da se je drl nad menoj, kakor bi bil zblaznel, in ubil bi me bil na mestu, da mu nisem utekel. Čeprav je bil sploh mirnega srca, zaklel in zarotil se je vendar, da me da brez pravde in sodbe na vešala obesiti, če mu le kdaj še pridem pred oči. Ni se bilo šaliti, morda ostane mož beseda, in zaradi tega sem zapustil koj pri tej razkopanej mogili na širopustej stepi službo Smilansko in kopanje zakladov.“

„Materini prijatelji so mi dobili službo pri starešinstvu Kosakov Črkaskih. Bilo je tam v gradu Črkaskem nekoliko konjikov, pa še več nas Kosakov; nosili smo barvo starešine našega

kneza Sanguškega. Prišel sem v Črkas na jesen; zima mi je minola mirno, red mej nami je bil kakor v vojni, ukazoval nam je poveljnik Pacina. Mož je bil visok, suh, sama kost in koža ga je bila; pasa mu ni bilo nositi na čem. Vrhi tega pa je bil oster in osoren. Ko se je bližala spomlad, velikanoč, začelo se je nekaj čudnega šepetati mej ljudmi. Javile so se, nobeden ni vedel od kodi, čudne reči o uporih in bitvah. Ljudje so se shajali in si pripovedovali šepetaje čudne novice. Po mestu in po gradu so lazile neznane, tuje, sumljive osebe, katerim ni gledalo nič dobrega iz očíj. Z one strani Dnepra so hodili gosti k nam, niso se vračali več domov, ampak ostajali so pri nas v hišah in na samotinah (futorih). Pravilo se je, da se obnavlja kosaštvo, hetmanstvo, svoboda, — da se morajo oplenoti Lehi in Judje. — Take besede so šle od ust do ust na trgih, potih, po krčmah, kakor bliski pred hudo uro, naglo, pa ne prepogosto; potem je začelo ko grom grmeti in razlegati se brez prestanka. Črkaski meščani, naši atamani in starešine so začeli ošabno nositi glavo po konci. Lehi so se prestrašili; celo naš gospod poveljnik ni bil več tako prevzeten in nestrpljiv.“

„Pa jaz, in drugi taki ko jaz, kaj smo mi umeli, kaj se tu vse kuha? Čutili smo, da ravnaajo uljudniše z nami nego poprej; videli smo, da nam je svobodneje hoditi na večerne in jutrajne shode: na ulicah so bili živeji zbori, glasneje petje, in mi smo se veselili vsega tega. Zdelo nam se je, da je veter potegnol od Zaporoža, zadonele so pesni poprej neslišane; ako tudi smo bili sinovi kmetiški, začeli smo tožiti se o velikem logu, svojem otcu, in o Siči, kosaškej majki.*) Pohajali smo s torbanom (kosaško kitaro) po ulici, imenovali se prosti; pa kaj še le smo sanjali o kosaškem viteštvu, jasnih jastrebih, sokolih, o hoji mej oblake po deklico,**) naj me Bog ubije, ako smo menili, da do tega pride, da se bodo morili mirni ljudje po hišah!

„Ali ni se končalo sè Zaporožskimi pesnimi in bahanjem pijanih Kosakov. Veliki teden se je začelo pripovedovati, da so v Motrenenskem samostanu posvetili nože, da so se uprli hajdamaki; šle so govorice, da Črkaski Kosaki ne bodo preli kodelj za pečjo, ko pride

*) Svobodni Zaporožci so zvali v pesniški besedi široke loge svojega oca in Sič svojo majko.

***) Narodne pesni

čas pleti luliko iz pšenice. Vže smo v nekej noči gledali velik ogenj zgoraj nad Dneprom: požigali so hajdamaki grad Kanovski. Gospod Pacina je moral vedeti, kako zli gosti se bližajo Črkasu, in koliko se more povzdati v grajske Kosake; neko jutro za rana je zupustil grad s konjiki Lehi, katerih je bilo kakih trideset; naročil ni nikomur nič, nič zapovedal, spustil se je doli na Poljsko. Nikdo ga ni zadrževal — tako so bili razdraženi meščani, stali so ob straneh in kleli.“

„Pa komaj je legel prah, ki se je dvignol izpod nog ubežnikov, vže so zavili k nam od druge strani novi prišleci, hajdamaki. Šli so z vsem taborom, pešci, konjiki in vozniki, imeli so kose, sulice, redko kateri pištole ali puške. Bili so vsi vznojeni in zaprašeni, nekateri krvavi, ker pravili so, da so jim Lehi zaprli cesto na Irdinu. Videli smo mej njimi mnogo obrazov, ki so se plazili pred dvema mesecema v mraku po naših ulicah. Naše gosposke in meščani so vzprejeli hajdamake kot dobre prijatelje. Legli so tedaj v sredo mesta, pili so in se gostili; ta in ta je nagovarjal ljudstvo, naj pomore Lehe in Jude, da bomo potem vsi gospodje

in bogati. Še glasneje jeli so nas vabiti, naj pristopimo k njim, ko so se pripravljali k odhodu. Pridružilo se jim je obilno število prosto oroženega in neoroženega ljudstva, in z družimi tudi mi vsi starešini Kosaki, ker so nas pregovarjali atamani.“

„Tako sem prišel v koliščino, nekoliko ker so me silili, nekoliko ker sem bil radoveden, ker nisem vedel, kaj bo iz tega. V Črkasih se je razplelo vse to mirno. Lehi so ubežali koj za gubernatorjem in Judi so se poskrili v bližnjih gozdih. Kar so domá pustili, pobrali so jim hajdamaki, kolikor so mogli; kar je ostalo, tega so se polastili meščani Črkaski. Morebiti so vedeli vodje hajdamaški, da mora poljska vojska Kanovskega starešine skoro dospeti, ker smo šli dosti spešno; vže v tej samej noči sem videl, kaka je ta zabava, to hajdamaštvo. Požgali smo nekoliko krčem, ko smo odvalili sè žganjem napolnjene sode; pa zató ni odšel ognju ne jud, ne judinja, ne judovski zarod. Naši ljudje so stali okoli, in kdor je bežal, tega so pritirali nazaj, kakor ogorek na ogenj. Hujše je bilo drugi dan, ker smo zadevali na gosposke dvore. Nisem Lehom ne svat ne brat, bila me je vendar groza,

ko sem videl, kako je ležal človek zvezan na zemlji, in kako ga je bodlo dvajset sulic kakor mrjasca; strašno je bilo gledati, kako seka sekira glavo starcu, ki se ne brani, ampak moli, kako para kosa život nosečej ženi; strašno ozirati se na rodovino k smrti obsojeno, na majke obupavajoče, ko so pred njihovim očesom trli na stenah glave dojenčkom, ali jih nosili na sulicah. Groza me je tresla o tem pogledu. Pijanost in prelita kri sta gonili besno drhal v tako divjaštvo, kakor stari psi neizkušeno pse. Tako se je godilo v vsakej vasi, v vsakej krčmi, povsodi, koder nam je pal v roke napasen Leh, jud ali naš človek, o katerem se je reklo, da je leška duša (Poljcem prijatelj). Ko sem to videl — okamenelo mi je srce v prsih, pa koj potem se mi je zdelo, kakor da bi se bil še le streznol po dolgej pijanosti: spoznal sem, da sem mej zločini, mej pravimi razbojniki. Mislil sem pobegniti, ali tudi ubegniti ni bilo lahko!“

„Naša črna megla se je valila naravnost na Smilo. Slišal sem, kako so prvi naši vodje mej seboj govorili o gradu. Nekateri so trdili, da je bil ta grad glavno gnezdo leških modrasov, da se mora opleniti, drugi so pravili o za-

kladih gospoda Wejhera, katerih si je nakopal. Rekli so, da je zdaj čas, da bi jih zopet vzeli hajdamaki, ker so jih hajdamaški očetje nagrmadili in poskrili še pred Hmelniškim, in katere so uplenoli prokleti leški sršeni iz stepnih shramb. Ko smo stopali iz Belozorskih s krvijo napojenih lesov, in se zabliščé beli dimniki grajski za Smilanskimi nasipi, stopajo mi živo na misel osebe, katerih kruh sem tam jedel, in zoper katere sem sedaj korakal z razbojniško drhaljo. Žal mi je bilo gospé, tako milosrčne in pobožne, in deteta, ki je tolikokrat spenjalo ročice k meni, in poštenega gospoda, ki ni drl nobenega, akotudi je gospodoval nad tem krajem, njega, ki je bil sam svoj morilec, ker se je, zamaknen v neko zlo čarovijo, brez prestanka kakor kaka vicarica vlačil po stepi.“

Naš tabor se je postavil na večer nad Irdinom v smrečji. Podnetili so se ognji. Tulila je in ruvala se stekla, pijana drhal, ležeča okoli nekaterih v lesu stoječih krčem in koč. Od nekaterih krdel se je razlegalo glasno rohljanje, zmešano z glušivim togovanjem: tam so se radovali nad moritvijo kakega juda ali plemiča.“

„Bežal sem kakor daleč sem mogel od teh krikov, ker so mi ranili uho kakor oster nož; groza me je spreletala v žive kosti kakor vpričo lastne smrti. Šel sem naravnost nad Irdin. Most nad njim je gorel. Ali to ni moglo očuvati meščanov. Ob suhej letini se Irdin s konjem prebrede, in še so bile na nekaterih močvirnih krajih brvi in druge priprave za prehod. Zamišljen se naslonim na brezo, ki je stala nad bregom, ter se oziram na mesto, nad katero se je vlekla tako grozna ura. Bil je žalosten večer. Solnce je zašlo in se ozrlo sè strahom za seboj. Dolgo niso ugasnoli na zapadu rudeči žarki, ležali so drug na drugem kakor rudeča kri, ki se je prolila tega dne. Na lesih za menoj je rastla tema. V bičji in olšah na Irdinu si ni upal vetrič šepetati, pene na produ so se bale pljuskati; ali toliko glasneje so peli mestni zvonovi. Videlo se je, da ostrašeni prebivalci vedó o grozečem napadu; zvonovi katoliške cerkve so sedaj brenčali, sedaj ko bi klicali k pogrebu. Poslušal sem brez sape ta žalostni glas. Bil je, kakor takrat, ko sem ga poslušal v svojem detinstvu za časa strašne kuge. Tedaj se mi je zdelo, da v vsakem zvonovem glasu poznavam glas svojih znancev v

gradu in mestu. Po žalostnem ječanju vseh zvonov je začelo kakor pri požarih plat zvona biti; na uho so mi klicali zvonovi: Požigalci! ubijalci! požigalci! ubijalci! — Ne le meni se je moralo tako zdeti. Nekoliko korakov od mene je stal jeden prvih načelnikov hajdamaških; dolgo je poslušal zvonjenje, in kakor da bi bil umel, kaj govore, zavpije: „Lažete, leški zvonovi!“ ter se vrne v tabor z nagubanim čelom in temnim očesom.“

Spoznal sem, da sedaj ni čas, slovesa dajati nepoštenej tovaršiji, sklenol sem, da pojdem ž njo na Smilo, morda mi bo mogoče oteti tam kako drago osobo, in potem bom skrbel, da uskočim; pa sam nisem vedel, kam bi se takrat obrnul, ker po tem, kar se je govorilo mej nami, vzdignolo se je po vsej Ukrajini hajdamaštvo, in povsodi je morilo ljudstvo gospodo in tiste, ki so ž njo držali. Bi li morda ne bilo mogoče do Smile iti in tam pobegniti črez mejo? Zastonj! Mej tem ko so hajdamaki skriti na Irdinu pokladali v goščavi črez reko brvi in druge priprave, pazile so gosto razpostavljene straže, da ne ubegne nikdo na ono stran in ne naznani mestu prihoda nepoklicanih gostov. Sklenol sem,

da hočem kolikor mogoče mej prvimi biti, in up me je navdajal, da mi Bog, ki gleda v moje srce, podeli blagoslov in milost. Ko je noč vse s temo pokrila, ukazali so atamani, naj se dalje pomaknemo, ali pazno in tiho. Videlo se je, da jim je veljal napad na Smilo, ljudnato mesto in utrjeni grad, za važno in težavno opravilo, ker so vredili mnoštvo in postavili mlajše in lepše ljudi na čelo. Tudi jaz sem bil v sprednji vrsti, vendar ne mej prvimi kakor sem želel, ker razljuteni naši vodje in posebno ptuji ljudje, ki so vrejevali vso vstajo, bali so se, kakor se mi je zdelo, da ne bi se brez njih prelila nobena kaplja krvi. Delali so, kakor bi zares verovali, kar so razglašali ljudje, da zvršujejo Bogu ljubo delo, ker zatirajo nevero sè sveto vojno.“

„Kakor mej črnimi stenami smo koračili skozi gosto bičje na bregovih Irdinovih. Na nebu ni bilo videti nobene zvezde. Nadejal sem se, da se bodo branili Lehi v ozkeji in globokeji cesti pri vhodu do mesta, ker je bilo v Smili mnogo prebivalcev in v gradu posadka, četudi ne močna, in vojaki bi mogli na pomoč priti iz Hulajpola; zmotil sem se! Bog jih je obiskal sè svojo jezo, v nespametnem strahu so se izdali sami v sovraž-

nikove roke. Namesti brambe, na katero smo mislili, nam je prišlo naproti obilno s hajdamaki porazumljenega mnoštva. Čakali nas so vže v temnih ulicah nestrpljivo. Kakor lovski psi, ki zver sledé, prišli nam so oni naproti, da nam pokažejo skrivališča ostrašenih sosedov in gospodov. Peljali nas so najprvo v grad.*

Mislil sem, da tam zadenemo na hud upor. Poznal sem visoke nasipe in globoke grajske prekope. Gubernator bi vendar mogel biti domá. Z majhno četo nam bi bil mogel zapreti vhod. Pa kaj! ni ga bilo domá! Vrag ga je moral tudi sedaj poditi po polji. Ko sem tja korčil mej samimi vodji v prvih vrstah in bil še daleč od gradú, vže sem čul jok in tarnanje, ki se je slišalo od ondot. Mislil sem, da se tam zberó meščani, zvedevši o prihajajočih hajdamakih. Jaz in vodje, četudi ne iz enacega namena, drli smo kakor hitro smo mogli v grad. Vsi meščani Lehi, plemiči, knezi, judi, stareci, otroci in ženske, vsi so pobegnoli v nebranjeni grad, kakor da bi jih imeli hajdamaci laglje in zbrane najti. Tekla je vže kri s potokom. Kar so videle moje oči v tej strašnej noči pri svitlobi gorečih poslopij, ne more moj jezik živej duši po-

vedati! Greh je, ljudsko misel kaliti s tako besedo, in ni spodobno, pričati tem, ki so se rodili v sedanjem veku, o taci dogodbah, ki so se zvršile, predno je sedanji rod bil luč ugledal, o dogodbah, na katere je vže pala Božja sodba, ki se zvršuje sedaj bodi-si v svetih nebesih, bodi-si v črnem peklu.“

Starec preneha nekoliko, pokrije zopet z rokama oči ter nadaljuje :

„Takrat, ko sem stopal proti gosposkemu dvoru, naglo je umiralo srce v mojih prsih, vrela mi je kri v glavo in oči. Pa tudi drugi so morali tako dobro, kakor jaz poznati pot, ker našel sem vže izbe s trumo napolnjene. Vže so morili. Nikder nisem opazil gospoda, ali mnogo žen na kolenih prosečih, ki si pa niso mogle življenja izprositi. Sredi njih je stala v izbinem kotu gospá, blede, z razpletenimi vlasmi, večkrat smrtno ranjena, kri je drla po njej v rudečih curkih; še je tiščala k sebi svojo hčerko in jo branila sè svojim telesom sulie, katere so vanjo metali iz družega kota nekateri divji Kosaki, kakor v kako tarčo. Priskočim naglo, vzamem otroka iz rok umirajočej materi; ona zakriči: pogleda name — morebiti me je poznala, ker njena usta so

zjasnela z lahkim nasmehom, uprla je na hip oči name, kak pogled! šel mi je globoko v dušo, potem je globoko vzdahnola, zgrudila se na zemljo in umrla. — Nesel sem plakajoče dete iz izbe, ali tu je zakričalo kakih dvajset glasov: „Kam to? Kam to, pasja duša?“ Vedel sem, da se nahajam mej življenjem in smrtjo. Zberem vse misli, ter rečem: „Panoví molodci, pestoval sem vse leto to ščene, sedaj pojdem ga peč na sulici, kajti tudi ono me je opeklo sê živim ognjem!“ — „Dobro si si to zmislil!“ odgovoré, „dovolimo mu, naj ide, razveseli se!“ Uskočim z detetom skozi duri, pa še večkrat sem moral lagati, predno sem prodril skozi gnječo in se odtegnol poslednjič za nasipe.“

„Stal je tu voz, dva konja vanj vprežena, bila sta privezana k razklanemu kolu. Odvezal sem ju, sel z detetom na voz, in začel sem ju goniti na stepo. Konjema se je odcedala pot. Povsodi, kamor se je raztezala vás nad Tasminom in rečicami, ki se vanj izlivajo, gorelo je, bodi-si na tej ali onej strani, bliže in dalje. Vsa groza te noči se ni razlila le nad gradom. Zdelo se mi je, da je veter sem ter tja raznesel iskre od gorečega grada: ali ta veter je imel

pamet! Kderkoli je stala v ulicah streha plemenitnikova mej strehami seljanskimi, užgala se je v tej noči. V črnej noči (bila je strašna tema) so bili ti ognji kakor obešena znamenja, da se je moglo koj poznati, kde se kri toči. Po pustih ulicah, kjer sem podil konja, prikazal se je sedaj kdo na begu, sedaj so se razlegali doneči koraki in čudni ropot gonjačev; časi se je čulo bolešno kričanje in naglo zadušeno smrtno stokanje.“

„Ko so nehale take prikazni črez cesto begati, ko je onemel stok, in ko sem videl dalje za seboj ognje, vzpoznal sem, da sem za mestom, dihal sem prosteje, kajti kri mi je zastajala od velikega straha. Dete, trudno od joka, zaspalo mi je na kolenih. Nisem bil še toliko pri zavesti, da bi bil mogel kaj gotovega sklenoti; vozil sem tedaj, kamor sta hotela konja. Sicer se mi zdi, da sem vam povedal, kako je bila noč strašno temna, in zato nisem nič vedel, na katero stran sem se obrnol.“

„Ko je prisvetilo solnce, spoznal sem po okolici, po cesti, ki se je vila pred menoj, in po okolnih mogilah, da sem se spustil po noči nevedoma po velikej cesti Špolanskej. Ogledam se okoli: morala je to biti Vitezova stepa. In tako

je tudi bilo. Nič gotovega nisem še sklenol sam pri sebi, ker bilo mi je po dveh prečulih nočeh, po vesdanji grozi in divjosti kakor pijanemu človeku; temnélo mi je pred očmi, ves svet se je vrtel krog mene. Ustavil sem se v prvi vasi, da bi poskrbel krme trudnima konjema, in okrepčal iz nova probujeno in razplakano dete. Ljudje, katere sem nagovarjal in srečaval, čudno so me gledali; tam so šepetali mej seboj, tam od daleč so s prstom kazali na-me in na moje dete. Nekoliko žen in móž, sedši okoli mene in pazljivo se ogledavši, da ne bi kdo videl, govorili so mi na pol tiho: „Beži! Lehi se zbirajo!“ Čudil sem se temu, ali naučil se nisem nič iz tega. Malo se opočivši, odpeljal sem se in prišel opoldne v doline Tašliške in ko sem se izvil iz njih in prišel zopet na polje, od kodar se je odprla mojim očém široka planjava, vzpoznal sem, da mora tu kaj nenavadnega biti. V najzadnji daljavi, kamor je neslo moje oko, prikazovale so se nekatere gibajoče postave, kakor bi rastle iz zemlje; solnce je odsevalo od njih z nekakim čudnim bleskom. Bliže sem razločil, da so oboroženi jezdicí: solnce je igralo na železnih sulicah. Šli so v četah po deset, dvajset in še več njih

skupaj v sredi po stepi. Od ondot sem čul razgetajoče konje in glasne trobente. Vsa truma je bila podobna oblaku na zapadu, ko se dan nagiblje, na pol plava na pol rudeča — tako so bile barvane kape in oprava, tako so bili prapori v mirnem zraku vihrajoči; lahko se je poznalo, da so domorodeci. Pozneje sem opazil, da so ti, ki tu jezdiijo, plemenitniki iz vse okolice, ki se zbirajo h kraljeveji vojski, da bi se na upor postavili hajdamakom, ker grozno moré na njihovih domih. Ali bil sem tako truden in zmeden, vse sem videl na pol v sanjah, na pol v resnici; zdelo se mi je, da taka nenavadna prikazen v teh pustih krajih ni živo ljudstvo, ampak duhovi umrlih Lehov, ki spé vže mnogo vekov na Ukrajini, in da gredo iz pokopališč in mogil svojim vnukom v obrambo, da jih ne pokolje do poslednjega potomca nož naše drhali.“

„Glavna četa se je dvignola in ganola. Gost prah se je valil kvišku po cesti. Šli so naravnost meni naproti. Pogled ta me nikakor ni prestrašil, še veselil sem se. Ali tedaj niso bili Lehi tako prijazni, kakor sem mislil: „Kdo si?“ „Od kod greš?“ „Kde si to dete vzel?“ poprašujejo s trdo besedo. Vzpoznal sem, da me je izdala

barva Črkaške oprave moje in koliko more to pomagati. Pripravljaj sem se, da povem vse natančno, kaj in kako je bilo, ko sem se ločil od hajdamakov, kako sem otel dete: ali beseda mi je na jeziku umrla, ko sem pred seboj zagledal blede in prepadeno lice na visokem konju sedečega gubernatorja Smilanskega, gospoda Wejhera. Dete je vzpoznalo očeta in zakričalo; tudi jaz sem ga vzpoznal in obledel sem in bil sem ves zmešan, on je poznal mene in otroka in je odrevenel. Ni jej dal roke, dasi mu je deklica ročici naproti molila: iz belih ust mu ni prišla nobena beseda; strmele so mu odprte oči, duše v njih ni bilo videti. Ko je videl krvavo suknjico detetovo, krvavo roko mojo, moral si je misliti, kaj se je zgodilo. Ta kri je upila na njegovo uho. Opanjen je sedel na konji, pa ko se je konj spel, padel je kakor snop na zemljo. Priskočili so mu na pomoč in odnesli ga. Videl sem, kako je prišel k sebi po dolgih medlevicah, videl sem, kako se je valjal po zemlji, poslušal, kar so mu pripovedovali Lehi, poslednjič se je umiril; zajahal je konja, še ozrl se ni na svojo hčerko ter odjezdil z vojsko. Pozneje sem zvedel, da je on prvi poročil o vstaji poljske vojne

komandi, in da je pozval plemenitnike, da bi se združili z vojsko k splošnej brambi. Mislil je, da prehití hajdamake in ubrani Smilo. Zmotil se je! Hajdamaki so ga obiskali pred njegovim prihodom v njegovej lastnej hiši.“

„Mene so pridržali. Moj strah jim je potrjeval mojo sumljivost. Ko je odšla vojska, sede nek Leh na voz, da bi varoval deklico namesti mene, mene so pa deli mej dva konjika. Peljali so me v bližnjo Špolo. Zastonj sem govoril čisto resnico, kakor je bila. Lehi se niso menili za to in majali so z bradó. Verovali niso za las mojej pripovedki. Na večer pridemo v Špolo. Deklico so vzeli v grad, mene zaprli v stolp.“

„Čujte!“ pretrga starec svoje pripovedovanje, čujte! Naš konj razgeče zapored! Morajo kake lepe oči od te strani gledati, od kodar ste prišli. Ej, ej, morebiti snubite Orlinsko našo gospodičino, dragi gospodič? Bog daj, kajti morate biti dober gospod in vaša Luhova lepo posestvo. Ali sedaj nehajte poslušati starca na stepi, hodite tja, kder ona za vami toguje. Pustite me v Špolanskej ječi; vi niste v ječi, da ne bi mogli poslušati, ko vam oznanuje razgetanje zvestega konja vzdihe dekličeve.“

Privolil sem v to, ker bližalo se je poldne in nisem hotel, da bi čakali name z južino v Orlincih. Starec mi je pritrdil, da mi bo drugi pot nadaljeval dogodbe, katere je dočakal pozneje. Rečem mu, da pridem jutri za rana, in ločim se od njega.

Ko sem se vračal, bil sem zamišljen v to, kar mi je pravil. Sedaj sem prvi pot našel na Ukrajini zgodovinsko gradivo iz ust živega človeka, česar sem do sih dob zastonj iskal. Povest starčeva, ki me je prenesla za šestdeset let nazaj, ni mi postavila pred oči te Ukrajine, kakoršna je sedaj, ampak ono, katero sem si mislil v pesniškem anahronizmu v enoličnej obleki za Rožinskega in Lanckoronskega. Kazala se mi je sedaj Ukrajina, kakoršna je bila pred šestdesetimi leti: ljudstvo se tu vedno množi; Ukrajina se oblači v novo obleko; ali divje nezveze in bivšega nereda sled, kateri zagrinajo časovni valovi, ni še izginol v teh krajih. Vzpoznal sem iz besedij živega svedoka, da prepiri Ukrajinski niso postali neposrednje, tudi ne iz tlaččenja podložnega ljudstva in iz ljudske strasti, segati po lepih posestvih in bogastvu. Sicer je pospeševalo vse to vstajo, vendar ni bilo pravi vzrok taiste. Največ so

k njej pripomogli: narodno sovraštvo in temni vzpomini davnega, čisto vojaškega življenja, posebno verski fanatizem. Ti vzroki, ki so vzdignoli krvavo viхро Ukrajinsko, ločili so jo sè znamenjem nravnih strastij in sè zblojeno fantazijo od navadnih domačih prepirov mej premožnimi in ubožnimi.

Drugi dan jezdim na samotino Kurenovo. Jedva se je bilo vzdignolo solnce nad polje, vže najdem starca sedečega na gričku. Pozdravil me je v imenu Božjem, in ko ga poprosim, naj bi povedal pozneje dogodbe iz svojega življenja, jamе takole:

„Ko sem sedel v ječi Špolanskej, mislil sem obman, da pride resnica na dan, in da me kmalu oprosté: potem pa se me je lotila zla misel. Izpraznoli so mojo bisago in našli v njej cerkveno srebro. Ko so mi to povedali, vzpoznal sem, da sem izgubljen. Nisem dolgo žaloval sam v ječi; tretjega dne so mi jeli dajati tovarišev, četrtega se duri celo zapahnole niso, ker vedno so nove jetnike gonili sem; kovači so napravili kovačnico pred ječo, in od svita do polnoči so kovali v železje novim prišlicem roké ali nogé: petega dne je bil dober del naše koliščine na begu. Bili so mej nami tudi taki kakor jaz, ki

so se združili s hajdamaki le iz nevednosti in gloposti, in ž njimi le hodili, pa niso ne ropali, ne morili; bili so pa tudi taki, ki so se sulico ali nožem naklonili le sebi največ nesreče; poprej so mislili, da je pal ves svet v njihove roké, sedaj pa so se bali in plakali kot babe; drugi so molčali in temno gledali, in če so odprli usta, bahali so se, da so poslali mnogo Lehov v večnost, pa žalovali, da so bili zgrabljeni sredi dela, in prevzetno so tirjali smrt in mučeništvo za vero: le Bog nas bo sodil, ljudje so imeli nas vse za enake!“

„Povedali so mi nekateri moji znanci, kaj se je godilo po krvavej noči Smilanskej. Na jutro je šla novica od ust do ust, da prihaja velika vojska. Umaknoli so se hajdamaki za Irdin. Nerredna tropa je bila pri umikanji sama sebi na poti. Ko so se odtezali iz dobrav Dubijavskih, prešinola jih je nenadna groza: menili so, da imajo sovražnike za hrbtom, za tem jim je drug zajezil cesto pred čelom. Bilo je to brez dvombe vojaštvo Kanovskega gospoda, ki je vže enkrat pobilo hajdamake nad Irdinom blizu mlina Monastirskega v Mošenskej okolici. Obrnoli so se tedaj na stran k Svidovku. Lehi so jim stopali za

petami. Noč je zadrževala obe četi, bil je vže Dneper nekoliko lučajev za beguni. Hajdamaki so se utrdili s taborom in nastavili voze zoper napadajoče konjike; pa po noči je tu sem pripela tudi vojska iz Špole. Vodili so jo dobri vodje, prišla je na tihem in zasela obe cesti, Smilansko in Medvedovsko. Dan napoči, hajdamaki vidijo, da so zajeti. Lehi so nalašč na to čakali, da bi prestrašili hajdamake v tem stanji. Tako je bilo. Tabor ni dolgo stal. Porušili so ga naglo brzi konji. Unela se je bitva na velikih Svidovških peščavah, katere zaliva Dneper, kedar stopi črez bregove. Ker ni bilo moči hajdamakom strpeti rednega ognja in silnih napadov gostih poljskih rajd, nalašč so se razbegnoli na vse strani da bi tako razdrobili bitvo na tisoče posameznih bojov. To jim je šlo po sreči. Raztekle so se nepremagljive poljske rajde. Vsak jezdec se je spustil za kakim bežečim hajdamakom, ta pa je kar naglo obstal in se branil. Poljakov je bilo manj, pa bili so izurjeni bojevalci: enemu jezdecu se je branilo nekoliko pešcev. Puške in pištrole so odgovarjale karabinu. Hajdamaška kosa in Zapo-roška sulica nista puščale konjиков blizu; ko se

je kdo bojeval z vojakom, priskočil je drugi in sključen razparal se sulico konju trebuh. Začel se je tedaj boj posamezni, boj sile sè silo. Dim se je valjal nad nizkim pobrežjem. Pa bitva se je stesnjevala v ožje in ožje meje. Izurjeni Poljaki so se spojili v kolobar ramo ob ramo; sedaj ni bilo več otetve hajdamakom. Hoteli so ubegniti, ali bil je Dneper pred njimi; obup jih je gнал v reko. Poljaki so stali na bregu in živo in redno streljali mej nje. Zastonj se je ta in ta potapljal v vodo, po sapo je moral priti na vrh, pa ko je pokazal glavo, potopil ga je svinčeni dež. Kri je barvala Dneprovo vodo. Nakateri so tonili v valovih, drugi so se topili ubiti, ranjene so vleкли na breg, kakor na osti nabodene ribe. Vedno reje so se kazali živi, in toliko gošče ubiti hajdamaki iz vode. Poljaki ta dan od zore do mraka niso zapustili bregov in niso prenehali streljati. Le petnajst, dvajset hajdamakom je dala sreča, da so z votlimi trstikami v ustih sopli pod vodo dvanajst in več ur, in le ti so se oteli; trupla drugih je raztrgal Dneper na škrbinastih skalah. Ranjenci, katere so potegnoli iz vode, pravili so mi o tem groznem pomoru nekdanjih mojih tovarišev.“

„Nekoliko nedelj potem so vojaki odveli mene in dvajset drugih v železo okovanih tovarišev v Žitomir. Na poti sem strmел nad žalostnim pogledom na vasi, skozi katere smo se peljali. Kako vse drugače je bilo pred koliščino! Mislil sem, da je bilo pusto le v ječi, ali opustošil se je vës Božji svet. Na veselo pomlad je prišlo poletje in pokončavalo ljudi s travo vred. Spomladi je bila pijana Ukrajina, sedaj po pijanosti zopet trezna se je sramovala in žalovala. V vsakej vasi so stala strašna vešala. V krajih, kder se je preje objavila koliščina, prišel je preje plačilni dan. Videli smo tu in tu, kako so obešali in trgali ljudi na čvetero; nekaterim so ovili roké sè slamo, zakapali je sè smolo in zapalili; ko pa so jim gorele roké kakor sveče, gonili so jih na ogled po vseh vasnih ulicah, in oklicavali imena njih, katerim so žgali roké. Nahajali so se še dolgo potem na Ukrajini brez rok in nog berači, katere so vozili na vozičkih otroci ali vnuki od hiše do hiše kruha prosit: to okrnenje je izhajalo iz tistih dob. Strah je bil povsodi. Vse govorice so umolknole hitro. Šepetalo se je le na uho o prihodu te ali one vojne čete, ali o kaznih, s katerimi Ukrajino kroti gospod Stempkovski.

Groza me je bilo tega, kar sem videl na potu iz Špole v Žitomir. Iz Žitomira tirali so nas naglo v Zubovščino. V tej vasi je živel gospod Dubravski, katerega so Lehi nazivali grajskega sodnika. Čudna je bila ta vas, čuden je bil gospod. Vidite! po ulicah mrgoli ljudstvo ko mravlje po mravljišči; komaj deseti človek hodi prosto, večina je uklelena; vlačijo noge počasi, rožljajo se železjem, sami jetniki in čuvaji. V vsem sedanjem kraju, ki so ga imenovali takrat vojvodstvo Kijevisko, kder je kdo kaj pregrešil, tirali so ga v Žitomir, in iz Žitomira so vodili jetnike v Zubovščino. Gospod Dubravski je bil veliki sodnik, od Lehov tu sem postavljen. Pritirani jetniki kopljejo rove, delajo nasipe okoli gradú, pometajo ulice vasne in vlačijo samokolnice. Vsacega dne jih peljejo nekoliko v grad; tam morajo pričati zoper sebe in to imenujejo inkvizicijo. Gospod Dubravski jih muči, pase se nad njimi; ko so se tam dobro utrudili, kopa joči in vozeči prst in šoto, in pisarji napisali o njih cele sklade papirja, peljejo jih nazaj v Žitomir, tam jih pred njegovimi očmi obglavljajo, obešajo ali s kolesom tarejo.“

„Stala je ta vas v lesu. Črna je kakor velika ječa sredi žalostnih smerek. Ne vem, kako

bi mogel tam kak prost človek živeti, ali gospod Dubravski se je vže ves zaljubil v ta kraj. Govorili so, ko se je ženil z drugo ženo, da ga je prosila ona, da ne bi imel ječe v vasi: vendar ni bil mož beseda, brez ječe bi mu bilo izginolo vse veselje. Tako se je navadil soditi zatožence, da si ni mogel vztrpeti. Podložnike iz lastnih posestev je deva! v doge in obročje z ostrimi žebli nabite; celo za reso, če jo je našel v žitnici, sel je na sodni stol: mislim pa vendar, da zrna ni nikomur podaril. Po vasi in okoli gradů je imel ječe, v katere so nas zapirali vsako noč.“

„V tako ječo sem prišel; pa tega vam še nisem povedal, da se je bolj srdil gospod Dubravski name, nego na vso koliščino in na vse hudodelnike in razbojnike, katerih kosti je posipal po Žitomirскеj okolici. Gubernatorka Smilanska je bila sestra njegove žene. Tudi dete katero sem otel, pripeljali so v Zubovščino, in videl sem deklico, ko so jo sprevajali iz gradů ženske osebe, ali nisem jej smel pred obličje. Gospod Dubravski je mislil, da sem jaz umoril majko in jej uplenil dete; ali za moje dobro delo me je hotel kaznovati sè smrtjo. Vodili so me na izpraševanje

k samemu gospodu. Mej tem ko so pisarji pisali za dolgimi mizami, sedel je Dubravski na zlatem stolu, jaz pa sem stal pred njim v železji. Izpraševal me je sam, sam se mi je grozil in kričal name; z očmi mi je probadal dušo skozi in skozi. Grajski sodnik Dubravski je bil človek visok kakor hrast, debel, oči je imel rudeče, kakor bi bile zatekle s krvjo, katero je prelival; v čeljustih ni imel nobenega zoba. Vže stati pred njim je bilo groza, kaj še le misel, da me hoče na kol obesiti! Pa četudi me je vsak dan izpraševal, nobene krivice ni mogel najti v meni. Vendar me ni hotel oprostiti, za nobeno ceno ne! ukazal je, naj me držé v toliko tesnejšej ječi, naj me moré s postom, grozil se mi je z mukami in nadejal se je, da drugo zapojem. Tako je prišlo, da sem po enem, po dveh mesecih vže mislil, sam sebe po krivem dolžiti. Videl bi bil raji, da me umoré, nego da me trpinčijo tako neusmiljeno.“

„Človek v ječi je podoben človeku svobodnemu, kakor lastovka pod ledom onej lastovki, ki obletuje streho, pod katero je zidala gnjezdo. Utrudila me je ječa kakor sušica; dnevi so me bolj starali, nego leta. Jaz, ki sem se smijal s početka v ječi onim, ki so malosrčno žalovali,

plakal sem sedaj stokrat na dan. Vzpominjal sem se na očetov dom, na svobodne svoje čase; mislil sem na muke, katere sem prebil po nedolžnem, in kar s potokom so mi lile solze iz pekočih očíj. Žalostil sem se, da bom moral zgubiti to roko, s katero sem otel nedolžnost; zares, skoro mi je bilo žal, da nisem bil vrednejši kazni, katere sem pričakoval. Tako mlad in tako okrutno moram umreti, brez blagoslova očetovega, brez solze materine! — odrevenil sem sam nad seboj. Ko sem neki dan sam sebe objokoval do pozne noči (morala je minoti vže polnoč, ščep je svetil skozi omrežje v mojo ječo), moral sem zaspati, ker zdelo se mi je, da kopljemo na pustem polji zaklade z gospodom Wejherom. Bojeval sem se s tulečim vetrom, ki nam je vedno gasil svetilnico, pri katerej smo razkopavali mogilo; poslednjič pa je zablesknola svetloba in osvetila razkopani grob noter do dna. Naglo se je promenil moj san, ker zdelo se mi je, da so gorele moje roke, ovite sè slamo in zakapane sè smolo; da so me ljudje gonili po nekem neznanem mestu in gledaleci od vseh strani skupaj vreli. Zakričal sem v bolečini in grozi, in vzbudil sem se . . . Odprem oči, moja ječa se

sveti, kakor bi bila sè zlatim ognjem napolnjena. Skočil sem na to čudo na noge, ali sključile so se mi, ko sem dobro vzpoznal sredi te svitlobe obraz Smilanske gospé, majko onega deteta, katero sem otel. Nekoliko stopinj od mene je stala sredi prekrasne svitlobe, trije rudeči curki so jej lili iz prs pod njene noge, uprla je name oči tako milo, da sem, iz početka od strahu na pol mrtev, prišel zopet k zavesti; vzpoznal sem, da sem blizu zveličane duše, in začel sem moliti. Prav dobro sem slišal besede: „Pričala bom zate.“ Ta prikazen je trajala toliko časa, kakor traje evangelje pri svetej maši. Potem je začela svitloba ugašati, kakor bi se vzdaljevala, stala je na mesečnih žarkih in po njih, kakor po srebrnih stezah, šla je blažena prikazen iz moje ječe. Ko mine prikazen, obide me velik strah ter me omami ko zimski viher; srcé mi je bilo kot kladivo; stisnol sem trepalnice, ker sem čutil, da bi umrl, ako vidim še kaj takega.“

„Tako prikazen je dopustil Bog, svedok moje nedolžnosti. Morda mislite, da slepim vas, ali sam sebe? ... Za Boga, ne! — Bog vé, ki me skoro pokliče k sebi, svetniki vedó, ki bodo stali na njegovej desnici na strašni dan, ko

bo odgovor dajala Stvarniku vsaka duša: da se ne šalim z imenom Božjim, da se ne ustim pred ljudmi o milosti svetnikov, katere ne bi bil deležen bil. Tako prikazen, kakor sem vam pravil, imel sem po noči v ječi, ne v sanjah, ampak ko sem bil buden; še prejasna in prenatanka je bila.“

„Težko je živemu človeku gledati breztelesnega duha. Mesec je zašel, otemnela je noč, pa v strahu nisem mogel zaspiti; stoprv ko se je začelo daniti v mojej ječi, zaprle so se mi trudne oči. Ali koj so zaškripale duri moje ječe in noter so prikorakali čuvaji. Mislil sem, da so prišli, da me peljejo k smrti. Ali prinesli so mi drugo novico. Razkovali so moje sponi in veleli mi, naj grem h gospodu. Pravili so, da je imela po noči gospa prikazen: prikazala se jej je rajna sestra, potrdila, da sem jaz otel iz hajdamaških rok njeno dete, in velela, naj me oprosté in delajo ljubeznjivo z menoj. Gospá je danes zjutraj klečala pred gospodovimi nogami, dokler mi je izprosila prostost.“

„Hvalil sem Boga in sveto dušo, katera se mi je prikazala, in šel sem sè stražniki v grad. Gospá mi je prišla v prvo izbo naproti z detetom svoje sestre.“

„Odpusti, dobra duša,“ rekla mi je, „da smo te krivično sodili. Verujem, da si nedolžen in rešitelj tega deteta, ker to mi je povedala ta, katera ne živi več in katero sem videla to noč, kakor vidim tebe zdaj. Vzemi to,“ pristavi, dajaje mi nekaj v roko, „da boš mogel živeti, ker v teh krajih ne smeš ostati. Vzemi še to svetinjo,“ nadaljuje, ter vzame križec z obleke detetove, „vzemi to svetinjo, po katerej bomo poznali tebe ali tvoj rod, morebiti ti bom mogla jaz ali ta (pokaže na deklico) lepše povrniti.“ — Ko to izgovori, umolkne prestrašena, ker je nekdo prišel v stanico. Bil je gospod! Žena se je tresla pred njim kakor šiba na vodi. Prišel je, stopil sredi izbe, uprl obe roki o bok, meril me od nog do glave z malim, rudečim svojim očesom — ali zinol ni besedice. Ni bilo tudi treba. Videl sem v tem gadjem pogledu, kako žal mu je bilo, da me je izpustil, kako težko mu je delo, da izgubi eno dušo, s katero se ni dosti vtolažil! V drugo se je ozrl spodmoljeno name in šel skozi nasprotne duri. Koj potem prideta skozi te duri dva vojaka gospodove vojske, peljeta me na dvorišče, kder so stali osedlani konji zame in zanju; vzameta me v sredo ter zdirjata pri tej priči z

menoj na cesto. Za Zubovščino sta mi povedala, da imata povelje, spremljati me za Balto čez meje in mi povedati, naj se nikdar ne! predrznem stopiti čez mejo v poljske države nazaj, ako mi je življenje drago. Izpolnila sta, kakor jima je bilo zapovedano. Dan in noč smo jezdili, da so me vrgli zadnjič kakor smet čez prag. Tako, akotudi mi ni vzel življenja, iztiral me je ta surovi človek iz rojstvene zemlje.“

„Trpel je on huje prognanstvo, nego to, na katero je on obsodil vas,“ sežem starcu v besedo. „Ljudski trinog je pal v gorjé, vrgli so ga v ječo. Velika njegova posestva so prišla v tuje roke. Za durmi lastne hiše je prosil kruha, nepoznan in zaničevan od ljudij, nekdanjih svojih podložnikov.“

„Ah!“ reče starec, „je li to mogoče? — Nerazumljive so Božje sodbe. V onem življenji bomo še le videli, kdo je bil tukaj nesrečnejši. Do smrti je negotovo, kdo je bolj pomilovanja vreden.“

„Nadaljujte svojo povest,“ rečem mu.

„Nimam več mnogo povedati,“ odgovori on. „V Balti sta mi svetovala moja tovariša, naj si nakupim živeža, če kaj premorem, ker na Bes-

arabskeje stepi ni lahko kaj dobiti. Storil sem. Gospá Dubravská me je obdarila bogato. V žepcu, kateri mi je dala, bilo je suho zlató; za en rumenjak sem nakupil na trgu dovolj kruha, sira, slanine in žganja v veliko lončeno čutaro. Tako je storil, kakor so pravili, vsak, ki se je spustil na stepe, kakor morje velike in puste. Obložil sem se, kolikor sem mogel, in imel sem zadosti za nekoliko nedelj. Neko jutro pridemo na Sienuh in prestopil sem poljsko mejo. Vodnika moja se vrneta od todi nazaj, in jaz ostanem sam na pustem polji.“

„Šel sem, kamor mi je kazalo oko, nič nisem prašal za pot; tri dni sem tako hodil, da nisem videl žive duše. Na Ukrajini se ni težko čuditi stepi, ali naše stepe so tako podobne onim, ki ležé za Sienuhom in Bogom, kakor doraslemu konju visoke gore, kakor leni Tikič Dnepru ob pomladanskej povodnji. Meni, ki sem prebil pol življenja na Besarabskeje stepi, zdi se tu na samotnem posestvu Orlinskem, da sem sredi velike vasi. Kaka praznota je to? Pomislite, ko stopite na kako mogilo, vidite križe ene ali dveh cerkev, zemljišča nekaterih vasi, čredo nekaterih občin, ki blodi po poljanah. — Ali za Boga! tam se

še le vidi, kaj je puščava. Ko sem tja prišel, izginole so mi izpred očíj naše dobrave, naši lesi in zarasle doline; na vse strani se je širila ravnina, gladka, brez dola, brez vode, brez gričev, brez ljudskega sledú. Prvi dan, ko sem se ozrl proti Poljskej, modrilo se je še nebó na tej strani, ali pred menoj je ležala stepa v rumeno daljavo, kakor bi se bila ta brezljudna zemlja in zrak nad njo zapalila od solnčnih žarkov. V naslednjih dneh je bil ta pogled vže na vse strani jednak. Celo nebo se mi je zdelo žalostnejše nego je pri nas. Zavijalo se je v tako čudno barvo, da ne vem, ali se je imelo pripravljati k dežju ali k viharju. Solnce je brodilo samotno na jasnem nebu, kakor jaz sam na nemej stepi. Žejalo me je. Do sedaj nisem videl ne potoka, ne studenca. Napil sem se nekolikokrat vode iz smradljive luže, v kakoršnej pri nas nikdo ne bi napajal niti živíne ne! Tretjega dne se mi je zdelo, da se črní nekaj pred menoj proti zapadu. Ko pridem dalje, vzradujem se, ker zapazim, da je to koča, stoječa na kraji širokega posestva. Na pragu je sedel človek s tako belo in dolgo brado, kakor je moja sedaj. Pozdravil sem jaz njega in on mene in gledal me je, kakor bi se

bil odvadil človeškega obraza. Ko opazi, da sem žejen, postreže mi z dobro melono, in jaz njemu sè žganjem in s koščekom dobrega kruha; zdelo se mi je, da mu je bilo to dvojje prijetnejše, nego pričujočnost človeškega lica na njegovej stepi. Ostal sem črez noč v njegovej hiši, govorila sva do polnoči če ne dalje. Povedal sem mu, kaj sem in kako; on pa mi je pravil o sebi. Bil je Poljak plemenitnik, živel je vže nad dvajset let na tej stepi, ki je bila njegova. Vse svoje posestvo je izpremenil v novino. Prizadeval si je, kolikor je imel moči, kde do žive vode priti, pa nič ni mogel opraviti. Živel je od vsejane turšice. Iz te je žrнал moko, iz vodnih melon je dobival vodo. Kako more rasti in zoreti na zemlji, katero tare večna suša, ta vodnati, cukernati, ko sneg beli ali ko kri rudeči sad, to vé edini Bog, ki napaja sè svojim očesom tudi ljudi v brezvodnej puščavi! „Veš kaj,“ reče mi moj gospodar, „ako imaš dovolj denarjev, kupi od mene to stepo. Ti si še mlad, morda najdeš kde vodno žilo, in ako imaš le kaj vode, obogatiš kmalu, ker sem bi prihajali le po kapljo vode konjske in goveje čede. Jaz sem vže star. Bog ni blagoslovil mojih žaljev; rad bi umrl mej svojo rodo-

vino; ako mi daš toliko, da se morem vrnoti na Poljsko in preživeti nekoliko mesecev, spoznam te za gospodarja toliko stepe, kolikor je nimajo pri vas tri sela!“ Pomislil sem in rekel, da prejmem njegovo ponudbo. Po tej besedi sva zaspala oba.

„Druzega dne sva se pogodila. Dal sem Lehu polovico zlatá, ki sem ga imel, on mi je dal svoje na pergamentu pisane pravice z velikimi voščenimi pečati. Še jih imam, morete jih videti, ako hočete. Potem gre z menoj ter mi razkaže meje. Tri dni sva hodila od zore do mraka ob njih. Mejili so moje posestvo kameni mejniki, peščene kopice, daleč vsaksebi nasute, nekoliko plitvih dolov. Na vsem prostoru je stala le ena luža, katero je dež zalival. Ko sva se vrnola po razgledu v kočó, ostal je moj prijatelj še en dan pri meni, in potem je vzel v zameno za turšico od mene živeža, ki sem ga kupil v Balti; šel je na pot, po katerej sem jaz prišel. Jaz pa sem sedel na hišni prag in gledal za njim, dokler mi ni izginol izpred očij. Nikdar se mi ni tožilo silneje po onej strani, v katero se je on vračal in katera mi je sedaj zaprta bila. Ko mi izgine izpred očij, mislil sem, da sem utonil v suhej zemlji. Legel sem v hiši in ležal do

mraka, da bi skril sam sebi, da sem edini živi človek v takej puščavi.“

„Nikdo ne more čutiti, kaka otožnost me je morila nekatere dni. Slednjič zaslišim v nekej noči, ko sem spal v hiši, iz daljave hrup, ki se je bližal, in vzpoznal sem, da se nekaj goni na konjih. Pridrvalo se je k hiši, in začeli so kli-cati človeški glasovi, da bi kedo ven prišel. Šel sem iz hiše; bila sta dva jezdeca na zaprašenih konjih. „Nimaš-li kruha?“ prašata. „Imam,“ odgovorim. „Daj nama košček! prosiva v imenu Bož-jem!“ Dal sem vsakemu en krajec in kozarec žganja. „Ti si dober človek,“ rečeta, „vidiva, da to ni stari Leh, ki ni mogel z drugim postreči, nego s tožno svojo dinjo. Ne boš se kesal, da si postregel nama!“ Tako govoreča se obrneta ter zdirjata po stepi dalje. Nekoliko dni potem začujem z nova tudi po noči hrup na stepi, pa bil je glasnejši mimo prvega. Bila sta nočna moja gosta; prignala sta mi goved in ovac. Postregel sem jima z dobro turšičino pogačo in sè žganjem; hvalila sta me in obečala mi, da me še lepše obdarujeta. Nekoliko dni pozneje prideta zopet in pripeljeta mi nekoliko konj. Od te dobe ju nisem več videl. Ne vem, kdo sta bila: morebiti kakova

klateža ali Črnomorca, morebiti tudi zločinca, ki sta krala in ukradeno blago na ptujem shranjevala. Najbolj sem jima ustregel s kruhom. Videl nisem nju obraza, ker prijezdila sta vselej v najtemnejši noči; glas sta imela divji. Mislil sem si večkrat, da me obiskuje vrag v lastnej osebi sredi stepe, in mi daje darove neblagoslovene; ali spominjal sem se, da sta me prosila v imenu Božjem. Morala sta biti pri vsem tem zla človeka, in delila sta mi zlo blago, ker bogastvo, ki mi je vzrastlo iz tega, razpršilo se je kmalu kakor prah na cesti.“

„S početka je lila sreča name kakor dež na zeleno travo. Vse mi je šlo po volji. Deževalo je na jesen, nabrana voda je zalivala moje kapnice. Zima je bila v teh krajih sploh topla, in prva, katero sem prebil tam, tako nenavadno lepa, da se je vedno pasla živina pod milim nebom. Pomladi je prišlo k meni nekoliko ačalcev; pridržal sem jih, da so mi delali. Začel sem iskati vode povsodi, posebno kder je najbolj zelenela trava ob suši in kder je resje najbolj rastlo — ondi sem kopal. Poleti sem našel dovolj žive vode. Najdeni zaklad me je kaj razveselil in močno bogatil. Bog vé, od kod so go-

nili čede k studencu Kurenovemu; za vodo sem pobiral plačo v denarjih in živini. Tako in ker se je vedno množila domača moja živina, imel sem v nekaterih letih obilo goved in konj. Začel sem orati in sejati. Leta so bila mokra, pšenica Arnavtka je rodila obilo. Popotnikom sem naročil, naj povedó mojim roditeljem, kde sem in kaj počenjam; preselili so se roditelji iz Poljskega k meni. Oženil sem se in odgojil nekoliko otrok. Vzprejel sem vsacega človeka, ki se je hotel pri meni na stepi naseliti, in nabral sem kmalu precej ljudi. Postavili smo poslopja in peči iz žganega ila, živeli smo v obilnosti in sreči. Do Črnega morja, do Krimskih solnih jezer, do Dnestra je slovelo posestvo Kurenovo na Besarabskej stepi.“

„Živel sem tako sedem in dvajset let. Pokopal sem svoje roditelje, ki so umrli v sivej starosti; mislil sem, da tudi mene zagrebó na tihej stepi. Ali človek obrača, Bog obrne! Hotel je, da prebijem pred smrtjo še vse biče, katere pošilja v svojej jezi ali ljubezni ubogemu človeku. Zgodila se je njegova volja. Po tridesetih srečnih so prišla tri nerodovitna leta, in ni mi ostalo za perišče, kar bi bil mogel svoje

imenovati. Ah, ah! kaka sreča je to, katero more zatreti in uničiti pekoče solnce, hudi mraz, požrešne kobilice in druge šibe božje? Ako dočakate mojih let, prepričate se, da moremo le onstran groba najti to, česar tu zastonj iščemo.*

„Mej tem, ko sem živel v Besarabiji, godile so se mej nami čudne promembe. Čuli smo povesti o Čumakih,*) po sol v Krim hodečih, in o družih dogodbah na Poljskem; ali krog nas se je tako vrtila stepa, da nam ni veliko mar bilo, kaj se je godilo drugod. Videli smo, da se oblači nebó na tej in onej strani, in da dežuje; ali pri nas je bilo vedno tiho in jasno. Pozneje se je približala našemu kraju vojna. Prvorojnega sina so mi vzeli v vojsko. Padel je pri Očakovskem naskoku. Tudi to leto je bila strašna zima; take niso še pomnili ljudje; imenovali so jo povsodi Očakovsko. Neprenehoma je trajala od spočetja sv. Ane noter do Marijinega oznanjenja. Takrat je obubožalo naše selišče za polovico. Živina, ki ni bila vajena vednega mraza in snega, nam je večidel pocepala. Ljudje so se

*) Čumaki so Rusini, ki z volovi hodijo v Krim in na Don, in od ondot vozijo sol in ribe v svoje kraje. Predno se spuste na pot, oblečejo si zgoli košulje in hlače, namažejo jih s smolo in na vsej poti ne preoblečejo, kakor delajo tudi Slovaci, ki mažejo košulje s sajam in slanino.

ustrašili teh nesreč, ker po mnogo dobrih letinah je bilo vsega dosti. Moja žena, zelo žalostna zaradi teh šib, in ker ni mogla pozabiti sina, šla je najpreje pod zemljo.“

„Pa nesreče ni bilo še konca. Minolo je nekoliko let, slabih in dobrih. Videlo se je, da se je svet pohujšal. Vreme je bilo čedalje osorneje. Nekoliko mesecev potem se je prikazala na nebu metlja. Mej ljudmi so se raznašale čudne pripovedke. Ti so pripovedovali, da vidijo po noči na mogilah dve ženi, ki se pulita in lasata. Bili sta to sestri kugini: ena morí ljudi, druga živino; prepirali sta se, katere volja se ima izpolniti. Drugi so videli, ko so gospodinje v pozno noč pri oljenici prele, in spali vže možje in otroci, kako je nekdo v hišo gledal skozi nizka okna in štel na prste spavajoče in budne; to je bila mora. Jaz sem videl, kako je dirjal divji konj po stepi: nosnice napenjal, zrak srkal, kakor bi bil iskal vode, in vendar se ni ustavil na nobenem studenci; da ga je le zagledal, zarezgetal je in oddirjal. Prorokovali so sedaj ljudje, da pridejo za njegovimi kopiti kobilice; in tako je tudi bilo. Bog je dopustil to nesrečo prav pred žetvo; vse so požrle in ognjusile; letale so tako na de-

belo, da so zakrile solnce, kakor črni oblaki; opoludne je bilo temno kakor o mraku; s perutami so tako vriščale, da tacega šuma še noben človek ni slišal na stepi, sliši se le v velicih gozdih, kadar vihar tuli. Naša mladina je sedala na konje, streljala in upila, ker je mislila, da odžene kobilice; žene so plakale, mi možje smo stali zunaj s upalim licem, križem roké držé, ker šla nam je globoko v dušo ta kazen Božje jeze. Šel je vesletni pridelek; ali to ni bilo še največe zlo. Hujše je bilo, da je tudi upanje na prihodnje leto viselo o najtanšej niti, kajti kobilice so se zakotile v našej zemlji. Ljudje niso hoteli na zimo sejati; delalci so mi slovó dajali, sam sem moral gospodariti, zrnje izročati njivi; mislil sem si, Bog se usmili in usliši naše prošnje. Ali on je sklenol drugače v svojej modrosti. Le nočni mrazi, ki bi zatrli skodnjivi zarod gosenic, bili bi mogli očuvati našo setev. Ni se izpolnilo, zima je bila mehka, pomlad zgodna. Na onih odkritih poljih, kder solnce tako močno greje zemljo, kobilice ne poginejo. Kolikor višje je stopalo solnce nad naše polje, toliko bolj se je opomogel setvi grozeči sovražnik. Pokazal se je brzo. Sedaj niso bile po-

žeruhne roparke — letalke, ampak ostudna golazen, in zaradi tega še strašneje, le eno steblo, le ena trava ni ostala na stepi. Glad se je napovedoval. Živina je padala od smradljive vode... Ostalo staro žito sem moral hraniti še za eno setev; živeti smo morali ob samem mesu. Prišle so bolezni. Umrlo mi je dvoje otrok. Vsi ptuji ljudje so zapustili selišče in šli s trebuhom za kruhom, kamor jih je oko peljalo. Ostal sem sam s prvorojeno hčerko in najmlajšim sinom.“

„Napel sem poslednje moči, nasejal sem ozimino, četudi ubogo. Silno mi je srce bilo, ko sem izročeval zemlji poslednje zrnje. Zima in pomlad v obeh naslednjih letih nista bili brez žalostnega prorokovanja. Vsacega zimskega dne so na vzhodu solnce podpirali nekaki jasni stebri, in koj so nastopali hudi mrazi; na pomlad niso zginiti ti stebri, in moglo se je misliti, da nastopi suša. Vendar je poškopil o svetem Gregorju topel dež, in vse je ozelenelo in oživel. Ali ta dež je bil prvi in zadnji te pomladi. Do svetega Jakoba ni več pala kaplja iz oblaka. Brž je izginolo vse zelenje na polji in na stepi. O sv. Urbanu so začele mlake neznosno smrdeti; o kresi so vsahnoli studenci; razkopana

zemlja je zijala, solnce je zahajalo brez žarkov. Nadejal sem se dežja tem bolj, ker so se vsako jutro zbirali beli oblaki; ali kmalu so se prikazovali probleski na nebi in naglo se posušili oblaki. Večeri so bili tihi, zahajajoče solnce je sijalo na stepnem robu kakor peč, goreča in suha. Gluho klasje na bilkah je štrlelo kvišku v šipo ognjenega solnca. Nič ne škoduje huje od suše! Sedaj ni le glad, smrt je grozila človeku in vsakej živej stvari. Žita vže davno ni bilo, pošla je še trava in voda. Sam Bog vé, kam so se odtegnole ptice, le ene nisem slišal zažgoleti. Ostala živina, sèstradana, mršava je padala dan na dan. Ko je pala poslednja molzna krava, ki nas je redila do zdaj sè svojim mlekom, takrat je legla tudi njena molzica, mila moja hčerka. V siročtvu po ženi in družih otrocih mi je ona edina vzdrževala življenje: moja podpora, gospodinja nesrečne hiše moje, moja tolažba, edina moja nada. Gledal sem, kako se je sukala okoli mene, skrbela zame in za šibkega brata kakor majka; kako potrpljivo je prenašala lakoto in žejo, delala za vse otroke in družino mojo — mislil sem, da se je Bog usmili. Usmilil se je nje res, ali ne tako, kakor sem mislil jaz, slepotni

človek; poklical jo je k sebi iz rev, težav in nadlog tega svetá.“

„Sè smrtjo tega otroka je ugasnola luč mojih očíj. Takrat sem prvič vso svojo izgubo preštel in čutil. Telo je ostalo na zemlji, ali misel je šla v grob za njo, pod zemljo mej mila srca drazih pokojnikov; ni in ne vrne se več od on-dot. Ostal sem še nekaj časa v pustem in mrtvem selišči, živil sem se z detetom kakor takrat, ko sem prišel v to selišče, s turščico. Blodil sem od zore do mraka okoli razpadajoče hiše, okoli grobov teh, ki niso še davno počivali v njih. Kolikorkrat nisem videl svojega otroka okoli sebe, ko se je mračilo, in se ni videlo pri rastočej temoti, da se je na tem mestu vrilo v stepe nekoliko jam in nasulo nekoliko mogilic: vselej sem vprašal, je-li vže mnogo dni minolo od tedaj, ko mi je oni Leh prodal to stepe in zapustil me samotarca jesenskega dné, in je odšel na Poljsko. Ne bi bil verjel, da mi je kedo povedal, da je splavalo v večnost trideset let. Bil sem z nova kakor drugega dne po njegovem odhodu, sam, zapuščena sirota, brez doma, le da sem čutil na ramah vže stara leta in v sreci neizrekljivo tesnobo. Takrat mi je sijala jutranja zarja na tem polji, danes

pa mračni večer; mej obema sta zginola dan in poldne brez znamenja, brez sledù!“

Ko vidim, da se je starec zamislil in prenehal s povestjo, pomolčim nekoliko, potem rečem:

„Kako ste se povrnoli iz Besarabije v te kraje?“

„Videl sem, da se stara jesen, da meni in jedinemu detetu, ki mi je ostalo, grozi smrt glada, tedaj sem zapustil stepe. Obrnol sem se v te kraje. Ker so mi pomrli, s katerimi sem živel, zato se je živeje obnovil spomin na moja mlada leta. Hotel sem v Luhovo.“

„In ste bili tam?“

„Nisem prišel do tja, tu sem sedel in ostal.“

„Kaj je sè stepo, katero ste kupili za Sienuhom?“

„Ako je kedo ne obdeluje, zarastla se je z osatom, kakor je bila pred manoj, živí trope jarebičje in črede divjih konj. Kaj to meni mar! Dokler je živel moj sin, mislil sem, da morda pride še čas, da bo mogoče to stepo vrediti ali prodati. Ko je tudi ta umrl, dal sem pisma na to posestvo Orlinskemu gospodu, ker po njegovej milosti živim vže petnajst let v večej obilnici, nego treba človeku mojega stanù; ali on ni

hotel sprejeti tega darú, ako tudi je vzpoznal, ko je pisma pregledal, da so v dobrem redu. Sporočil sem tedaj ta posestva brez očetove vednosti njegovej prvorojenki, Juliki. Morda kdaj koristijo te pravice njenemu prihodnjemu možu. Ako bi se tamošnji kraj obljudil in ne trpel hude suše, ta stepa bi bila bogastvo.“

„Iz tega, kar pripovedujete,“ sežem mu v besedo, „in iz mnogo družih okoljščin vaše povesti mislim, da mora gospá Žulinska biti v rodu z rodovino, katerej ste uslugo storili, da ste oteli jedino dete hajdamakom. Ni-li Orlinska gospá ona deklica, katero ste unesli iz krvolitja Smilanskega?“

„Ni ne,“ reče, „ona ni; ta je njena hči; sedanja Orlinska gospá je vnukinja gubernatorja Smilanskega, gospoda Wejhera. Naša gospodičina Julika, katero morebiti snubite, ker jahate po naših poljanah, ona je vnukinja tiste Julije, katero sem otel. Četudi se je zgodilo to vže davno, vendar se vzpominja še dobro naša gospoda tega dela starega hajdamaka. Vzprejela me je, ko sem bil berač vže na pol mrtev; obsipala me je z dobrotami; hotela je mojega sina omikati; stare rane bi mi zacelila, ko bi mogla; Bog jej stokrat povrni!“

„Pa kako ste prišli k njim? Kako so vas vzpoznali?“

„Morebiti po naključbi, morebiti ne po naključbi,“ reče ter se posmeje; „več čudnega se pripetí na svetu, nego si mnogokdo misli. Skoro dvajset let vže živim na svetu in vendar se čudim svetu. Kaj se vam zdi? Ne smejite se, da seljan modruje. Seljan dela z rokami, čuti sè srcem, dokler je mlad, pa ne vé, da nosi glavo na ramah; ali ko se mu posveti beli vlas, nogé opešajo, vedite! budí se mu nekaj v glavi, misli začenjajo iz nje vreti kakor bučelni roji; bučé okoli njega, govoré ž njim v prostih urah, v prečutih nočéh. Svojej osodi tudi na konji ne ubegnemo. Nekaj vodi človeka za roko. Oziramo se okoli in mislimo, da tu nikogar ni; ne verjemite tega, poslušajo vas in vidijo vas, in vodijo vaše stopinje ne po vašej, ampak po svojej volji. Kdo so ti? Bog in njegovi angelji, ako ste pravični; vrag, ako ste mu prodali dušo sè zlim delom. Hočete vedeti, kako sem prišel tu sem? Povem vam to, le poslušajte! Prišel sem na beraškeje paliči iz stepe; na Poljskem me je prehitela zima. Dobri ljudje so živili mene in otroka, ali mráz je naju trl. Nisem vedel, kako bi prišel v takem

času v Luhovo. Neko popoldne se vzdignem iz neke vasi. Naletaval je sneg, strašno je začelo mestiti. Ni bilo videti Božjega sveta v divjih snežnih vrtincih. Nisem poznal poti v teh krajih; in da sem jih poznal, kaj bi mi bilo pomagalo, ker je bila vsa okolica zagrnena v snežnem vrtincu. Otrok mi je vés premrl v ledenem vetru; pa tudi mene je začelo zebsti. Videl sem pred seboj gotovo pogubo. Pazljivo sem se obračal na vse strani, ne bi li zapazil kde vasi, krème, ali kake kope sená — nič ni bilo; burja je potihnola s časom, da bi še bolje videl, da sem sredi širokega polja. Solnčni žarek je posvetil na pobeljeno zemljo. Na desnej, kamor so komaj nesle moje oči, zalesketalo se je nekaj. Mislil sem, da se blišče solnčni žarki na kakem snežnem zmetu. Ne, svetil se je križ; jaz in dete sva se ga razveselila. Povrnola se je nada v dušo. Obrnola sva svoje korake k temu srečnemu znamenju, akoprav sem čutil, da me morebiti zapusté vže slabe moči, da mi mraz kri ustavi, ker sem bil še tako daleč od križa. Tolažila me je le misel, da je križ znamenje rešitve; svetil se je pred nama v zraku, sè snežinkami napolnenem; bil je nasproti zahajajočemu solncu ka-

kor drugo vzhajajoče solnce. Ko nastopi noč, zamiglja nad njim nekoliko zvezd, ki so ga oblivale sè svojo jasnostjo. Kder sva popreje videla križ zlati, gledala sva sedaj križ srebrn. Korakal sem proti njemu, vera v sreči je bila živa, ali moči so pešale. Kolikokrat sva obstala trudna in premrla! Pa znamenje naše se je svetilo v noči vedno krasneje in dajalo nama srcé. Vzdignola sva se zopet iz medlobe, ko nama je korakala vže smrt za petami. Dete, ki ni moglo več hoditi, vzel sem v naročje in gazil dalje po snegu. Po dolgem trudu se izkopljem iz snežnih zametov. Križ, ki nama je svetil, skril se je, ali opazil sem stavbo z visocimi stolpi na vrhu sè snegom pokrite mogile. Z velikim trudem dospem do nje in sedem pod zid, ki me je branil vetra, da bi se spočil; ali nezmagljiv san me je opanjeval; skoro nisem več čutil mraza; v poslednjej zavesti sem stisnol še sina k sebi — in zgubil sem zavednost popolnoma.“

„Ljudje iz vasi so našli mene in dete v tem stanji; prenesli so naju v vas in vzbudili v življenje. Mogila in stavba, za katero sem se rešil, to sta mogila in kapela Orlinska, kateri od tod vidimo. Morebiti veste, da je ta kapela postavljena nad

truplom one, katero sem otel iz Smilanske krvave kopeli, in nad smrtnim prahom tiste izveličane duše, katera se mi je prikazala v ječi. — Je-li morda brez Božje volje, da mi je gazečemu skozi snežne zamete pot kazal križ nad njenim grobom? — Kaj pravite k temu, da je pripovedoval moj sin, ki je imel takrat sedem let, da se je prikazala nad nama neka svitla gospá prav takrat, ko se me je polastil mrazni san, in varovala naju sê svojo obleko, da ni čutil ni vetra ni mraza? In za resnico, ljudje, ki so našli mene na pol mrtvega, našli so dete popolnoma zdravo. Verujte ali ne verujte, kakor hočete! Pripovedujem vam le to, kar je pravilo dete!“

„Ko so me oživili, nasitili in dovolili mi, da zaspim, peljali so me v gosposčino, katera me je hotela kakor na svojih posestvih ozeblega berača obdariti. Gosposki dom in dvor je bil tam, kder je sedaj, ali to je bil še stari grad, nizek in temen. Temno je bilo v izbinih kotih, kamor so me peljali; majhna deklica mi je prinesla darov. Nehoté sem zaupil, ko sem jo ugledal, ker je bila vsa podobna tistej deklici, katero sem na svojem naročji nesel skozi sredo razdivjanih hajdamakov; ušla mi je beseda: „Julika!“ — „Od kod me poznate,“ odgovori dete. Njena mati pristopi na te besede. Ime moje in svetinja na prsih, katero mi je dala Špolanska gospá, razjasnila sta vse. V gosposkej hiši so me berača vzprejeli kakor očeta. Nad deset let me vže imajo pri sebi,

in ni se še utrudila njihova dobrota. Tako mi je življenje ohranilo dobro delo, katero sem storil v svojej mladosti, in morebiti me otme pri vseh mojih grehih tudi na onem svetu. — Povedal sem vam vse svoje življenje, kaj pravite k temu?"

„Mislím, da ste pošten človek, vreden podpore dobrih ljudij. Gospod in služabnik, Leh in Kosak, ko si podajó roké v vzajemno pomoč iz dobrega srca, češčeni so pred ljudmi in Bogom.“

Jahaje v Orlince nisem odmaknol očij od gotiške kapele, ki se je lesketala krasno v pisanem dnu na konci pustega polja. Starčeva povest se mi je vtisnola živo v srce in glavo in zatrla mi mnogo živosti, napolnovala je vso mojo fantazijo. Ko pridem v Orlince, prosim, da bi mi povedali, koliko imam verovati povesti Kurenovej. „Da je nedolžnost Kurenovo (reče gospá Žulinska) in njegovo dobro delo ob času Smilanske moritve potrdila nebeška prikazen, to je stvar, katero so trdili moja mati, gospá Dubravská in celó gospod Dubravski, o katerem, mimogredé rečeno, govori Kuren vselej kakor o največem trinogu z navadnim predsodkom preprostega ljudstva. Gospod Dubravski je bil surov človek, morebiti tudi grozen, ali spomin na grajskega sodnika je vzrastel mej ljudmi na široko v grozno strašilo. Kar se tiče duše moje

babice, ki se je prikazala starcu, to je stvar, o katerej ni dvomil nikdo izmed naše rodovine. Omenili so tudi moja majka o tem v svojej poslednjej volji in naložili nam na srečo, naj poizvedujemo o Gregoriji Kurenovem ali njegovej rodovini in ga dostojno obdarimo za otetbo njenega življenja v koliščini. Srčno smo se radovali, ko nam je naključba bolje poslužila, nego vsa naša skrb, da smo mogli izpolniti poslednjo njeno željo.“

„Moram dodati,“ pristavi gospod Žulinsky, da je ostal spomin moje babice v velikem čiščenju mej ljudstvom. Pred dvajsetimi, tridesetimi leti je živelo še mnogo osob, prič njene pobožnosti, dobrih del in mučeniške smrti. Vsi so jo imeli za svetnico, rekoč: da so se videle nadnatorne prikazni na njenem grobu. Ko sem se oženil in dosegel vladičino dovoljenje, da prenesem njeno truplo iz Smile v kapelo rojstvenega njenega kraja, niso se mi malo protivili nje prebivalci. Od tam romajo ljudje sedaj tudi sem k mučenici; da bi se pa ne delalo pohujšanje, in da se ne bi čestilo to mesto brez cerkvenega dopuščenja, moral sem domov prenesti nje sliko, ki je bila popreje v kapeli nad njenim grobom.“

„In jaz še pristavljam,“ reče gospodičina Julika, „da je Kurenov sin pripovedoval, kako je ob času snežnih vrtincev iz kapele prišla neka svitla gospa, sè svojo obleko varovala njega in očeta, da je natanko popisal, kako obleko je imela, in bila je prav taka, v kakoršnej so po-

kopali našo babico. Povedal je, kako je bila obšita, kake barve, iz kake snovi, čeprav še nikdar ni videl take noše in starih šeg; tudi moj oče in vsi domači, ki so videli truplo v rakvi, trdijo, da se ni zmotil v najmanjši stvari. Povedali so ljudje iz vasi, ki so našli oba Kurena in ju pripeljali v vas, da jih je nekdo glasno klical iz hiš: menili so, da je glas mojega očeta, in da jih je potem h kapeli vodil človek na konji, katerega so vsi imeli za mojega očeta; in ako bi tega ne bili mislili, za nič ne bi bili šli za vas v mrzlej noči in silnej snežnej vihri.“

„Lejte, prijatelj,“ reče gospod Žulinsky, „da ni tako skritega kota, ne tako tihe rodovine, ki ne bi imela svojih izročil, spomenikov svoje nekdanjosti, ki se strinajo bolj ali manj z minolostjo vsega kraja. Tako je za nas koliščina ali ukrajinska vstaja leta 1768 pomenljiva zavoljo čudne domače zgodbe: krvava smrt naše babice in velika njena pobožnost sta ostali ljudstvu v živem spominu. To je morebiti tajna poezija, ki zlati vsakdanjest našega življenja in stanja na svetu.“

To sem doživel, ko sem bil prvič na Ukrajini. Ako pa želi čitatelj izvedeti, kaj se je potem godilo, lahko mu ustrežem; povem mu, da prav zdaj, ko to pišem, nekdo za menoj stoji in mi gleda z lahkim smehom črez ramo na vsako potezo mo-

jega peresa. To je tista oseba, katero je oblila rudečica, ko sem nenadejno stopil v grad, nekdanj gospodičina Julija, sedaj mila moja ženka. —

Dve leti sem obiskal, ko sem hodil v Orlinec, vselej starca na futuro in pogovarjal se z njim o starih časih. Njegove pripovedke so me vnmale, prižgale mi luč, da sem pogledal globeje v zgodovino in običaje tega ljudstva. Drugi del življenja Kurenovega na stepah mi je kazal resnični obraz teh samotnih, enoličnih krajev ukrajinskih in podolskih. Koliko let vže leži starec pod mogilo, na katerej je rad posedal, in kder sem ga vselej našel ko zvezdogleda na zvezdarni! Mislil nisem le enkrat, da bi še le takrat prav poznali minolost teh krajin, o katerih vemo le nekaj malega in površnega, ko bi mogli poslušati povesti in dogodbe vsih časov, ki spe pod ukrajinskimi mogilami.

Popravki.

Stran	16,	vrsta	12.	čitaj: moralo,	namesti moral.
"	21,	"	19.	" je ne bi	" je bi ne.
"	30,	"	4-5.	" velicega	" veicega.
"	39,	"	23.	" razpela	" razpnela.
"	57,	"	5.	" taki	" tako.
"	59,	"	16.	" Vaš	" Naš.